

ARCHEOLOGISCHE EVALUATIE VAN HET BODEMARCHIEF TER HOOGTE VAN DE PASTORIJSTRAAT 2 TE WECHELDERZANDE

VERSLAG VAN RESULTATEN

ABO Archeologische Rapporten 597

Rapport opgemaakt door: Tine Van denhaute

Derbystraat 51

9051 Gent

Januari 2018

Dossiernr. 22935 (intern)

Projectcode OE: 2017L206

COLOFON

Titel

Archeologische evaluatie van het bodemarchief ter hoogte van de Pastorijstraat 2 te Wechelderzande.

Auteur

Tine Van denhaute

Projectnummer

- 22935 (intern)
- 2017L206 (Agentschap Onroerend Erfgoed)

Plaats en Datum

Gent, januari 2018

Reeks en nummer

ABO archeologische rapporten 597

ISSN 2406-3940

RAPPORTFICHE

Template

Versies		
Versie	Datum	Status
v0	27/09/2017	Interne draft
v1	03/10/2017	Externe draft / definitieve versie
v2	18/12/2017	Definitieve versie
V3	30/01/2018	Versie na weigering

Projectteam	
<i>Functie</i>	<i>Naam</i>
Projectleider	Anouk Van der Kelen
Business Unit Manager	Toon Moeskops
Kwaliteitscontrole	Jan Coenaerts
Director	Patrick Hambach

INHOUD

DEEL 1	Verslag van Resultaten	7
1	Inleiding	7
1.1	Thesaurus	7
1.2	Administratieve gegevens	7
1.3	Doel van het onderzoek	8
1.4	Aanleiding van het onderzoek	8
1.5	Afbakening onderzoeksgebied	8
1.6	Onderzoeksstrategie	10
2	Aard van de bedreiging	11
2.1	Huidige situatie	11
2.2	Toekomstige situatie	16
3	Assessmentrapport: Landschappelijke analyse	18
3.1	Topografische situering	18
3.2	Bodemkundige situering	21
4	Assessmentrapport: archeologische voorkennis	26
4.2	Cartografische bronnen	33
4.3	Recente landschapsveranderingen	38
5	Besluit	56
5.1	Interpretatie en datering	56
5.2	Inschatting potentieel tot kennisvermeerdering	57
5.3	Samenvatting	59
6	Kwaliteitscontrole en ondertekening	61
7	Bibliografie	62
7.1	Literaire bronnen	62

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1: Luchtfoto (middenschalige winteropnamen, kleur, 2013-2015) met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw) (schaal 1:7000). (Bron: Geopunt 2017).....	9
Figuur 2: GRB met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw) (schaal 1:3000). (Bron: Geopunt 2017)	9
Figuur 3: het huidige uitzicht van de kasteelgracht (foto: Tine Van denhaute)	11
Figuur 4: het huidige uitzicht van de boomgaard (foto: Tine Van denhaute)	12
Figuur 5: De huidige pastorijswoning (foto: Tine Van denhaute)	13
Figuur 6: De toegang vanaf de Gebroeders de Winterstraat (foto: Tine Van denhaute).....	14
Figuur 7: Overzicht van de geplande werken (opdrachtgever 2017)	15
Figuur 8: Illustratie van de toekomstige werken (illustratief) (bron : ABO nv).....	17
Figuur 9: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw) (NGI 2018)	18
Figuur 10: Hoogtemodel met aanduiding van het studiegebied in het blauw (Geopunt 2018). ..	19
Figuur 11: Hoogtemodel voor de ruimere omgeving rond het studiegebied (Geopunt 2018) ..	20
Figuur 12: Gedigitaliseerde bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw) (schaal 1:1000) (bron: Geopunt 2017).....	21
Figuur 13: Quartairgeologische sequentie ter hoogte van het studiegebied (Bron: Geopunt 2017)	22
Figuur 14: Quartairgeologische sequentie ter hoogte van het studiegebied (type) (Bron: Geopunt 2017)	22
Figuur 15: Gedigitaliseerde Tertiairgeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw),(schaal 1:20000) (Geopunt 2017).....	23
Figuur 16: Bodemerosiekaart op perceel niveau met aanduiding van het onderzoeksgebied (Blauw) (schaal 1:10000) (bron: Geopunt 2018).....	24
Figuur 17: Bodemgebruikskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (Blauw) (Geopunt 2018)	25
Figuur 18: Tabel met geraadpleegde bronnen voor hoofdstuk 4	26
Figuur 19: Bouwkundig erfgoed in de nabijheid van het studiegebied (Agentschap Onroerend Erfgoed 2017).....	29
Figuur 20: Tabel met het bouwkundig erfgoed in de nabijheid van het studiegebied.....	29
Figuur 21: Beschermd monumenten in de nabijheid van het studiegebied (Agentschap Onroerend Erfgoed 2017)	31
Figuur 22: Tabel met beschermd monumenten in de nabijheid van het studiegebied.....	31
Figuur 23: CAI-meldingen in de omgeving van het studiegebied (Agentschap Onroerend Erfgoed 2017).....	32
Figuur 24: Fricxkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2017)	33
Figuur 25: Ferrariskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied in het blauw (Geopunt 2018)	34
Figuur 26: Ferrariskaart (uitgezoomd) met aanduiding van het studiegebied in het blauw (Geopunt 2018)	35
Figuur 27: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw). (schaal 1:10000) (Bron: Geopunt 2018)	36
Figuur 28: Aanduiding van het studiegebied op de Vandermaelenkaart (Geopunt 2018)	37
Figuur 29: Vandermaelenkaart (uitgezoomd) met aanduiding van het onderzoeksgebied. (Bron: Geopunt 2018)	38

Figuur 30: Orthofoto 1971 (kleinschalig, zomeropnamen) met aanduiding van het studiegebied (Geopunt 2018)	39
Figuur 31: Orthofoto 1979-1990 (kleinschalig, zomeropnamen) met aanduiding van het studiegebied (Geopunt 2018)	39
Figuur 32: Orthofoto 2015 (middenschallig, winteropnamen) met aanduiding van het studiegebied (Geopunt 2018)	40
Figuur 33: Oude foto van het Hof d'Intere (Erfgoedbank Noorderkempen)	41
Figuur 34: Het huidige uitzicht van het kasteel (foto: Tine Van den haute)	42
Figuur 35: Foto (voor 1964) van de achterkant van het kasteel (Erfgoedbank Noorderkempen)	43
Figuur 36: Het huidige achteraanzicht van het kasteel (foto: Tine Van den haute)	43

DEEL 1 VERSLAG VAN RESULTATEN

1 INLEIDING

1.1 THESAURUS

Bureauonderzoek, Wechelderzande, Hof d'Intere, post-middeleeuwen

1.2 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Projectcode	Onroerend Erfgoed: 2017L206
ISSN-nummer	2406-3940
Erkend Archeoloog	ABO nv
Erkenningsnummer	OE/ERK/Archeoloog/2017/00167
Naam + adres onderzoeksgebied	
- straat + nr.:	Pastorijstraat 2
- postcode:	2275
- gemeente:	Lille (Wechelderzande)
- land:	België
Lambertcoördinaten X/Y (EPSG:31370)	N: 179 247,11/217 297,61 Z : 179 237,15/217 072,73 W : 179 225,75/217 234,75 O : 179 344,24/217 206,29
Kadaster	
- Gemeente:	Lille
- Afdeling:	2
- Sectie:	E
- Percelen:	E257m²,E257f²,E253,E252,E253a2, E249,E251a, E248s,E248r,E223d,E223c
Onderzoekstermijn	Januari 2018
Thesauri	Bureauonderzoek, Wechelderzande, Hof d'Intere, post-middeleeuwen

1.3 DOEL VAN HET ONDERZOEK

Het doel van de archeologienota is nagaan in hoeverre het archeologisch archief dat potentieel aanwezig is op een terrein is bedreigd door een nakende ingreep in de bodem. Het onderzoek heeft drie objectieven. Ten eerste wordt een inschatting gemaakt van het archeologisch potentieel van de site. Daarnaast wordt nagegaan welke bewaring we kunnen verwachten van deze archeologische resten. Ten derde wordt nagegaan wat de impact van de geplande ingreep in de bodem zal zijn op deze resten.

De gegevens voor deze analyse worden gehaald uit bestaande en ontsloten landschappelijke, bouwkundige en archeologische inventarissen en kaarten in combinatie met de plannen geleverd door de opdrachtgever. Op basis van de resultaten van dit onderzoek zal een advies worden geformuleerd voor eventueel archeologisch vervolgonderzoek; in situ bewaring of vrijgave van het terrein.

1.4 AANLEIDING VAN HET ONDERZOEK

Deze archeologienota kwam tot stand in opdracht van de initiatiefnemer naar aanleiding van de geplande infrastructuurwerken ter hoogte van de Pastorijsstraat 2 te Wechelderzande. De bedoeling van deze werken is om het kasteel en het omliggende park beter toegankelijk te maken voor het publiek. Ook is het de intentie om de nabijgelegen pastorie met het kasteelpark te verbinden door middel van een toegang vanaf de Gebroeders De Winterstraat.

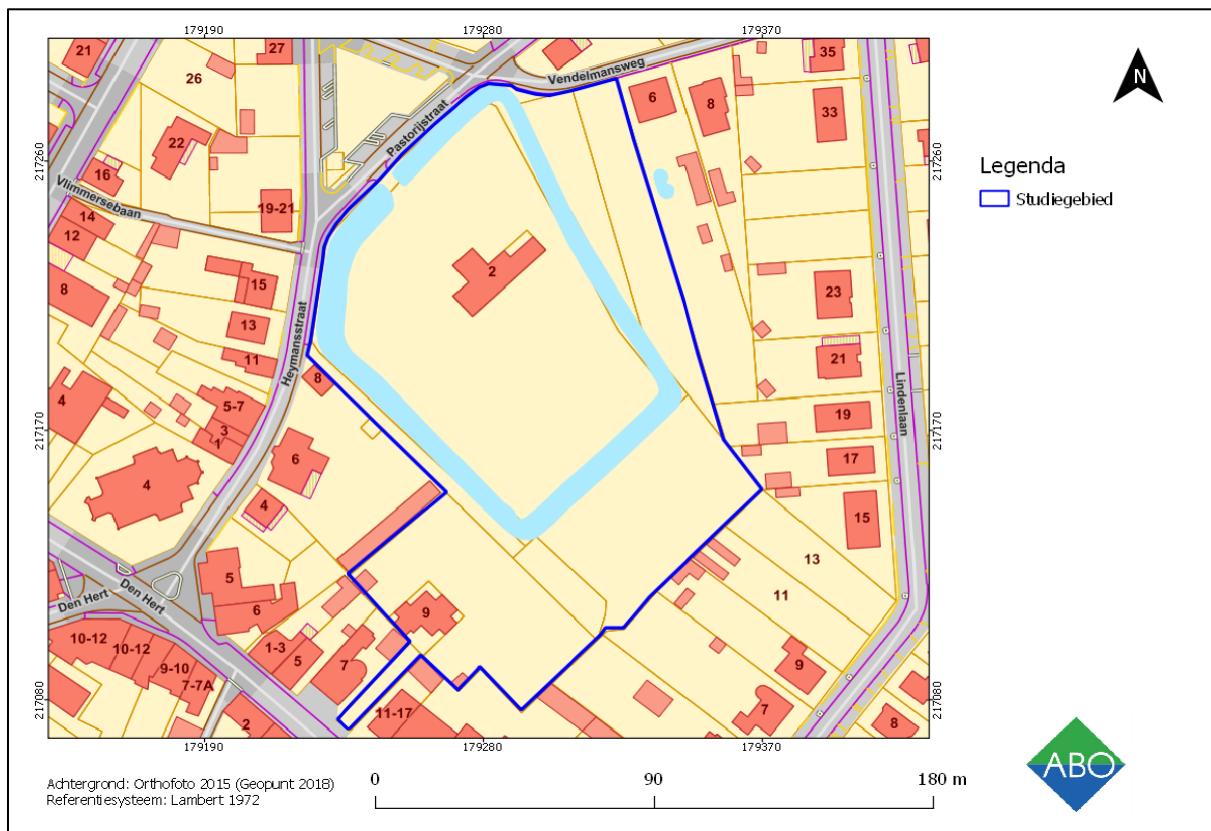
Doordat de oppervlakte van de percelen waarop deze ingreep betrekking heeft de 3.000m² (ca. 19.220m²) overschrijdt en de ingreep in de bodem de 1.000m² (ca. 3.205 m²) overschrijdt, moet er in het kader van het nieuwe Onroerend Erfgoeddecreet, voorafgaand aan een bouwvergunning, een archeologienota worden opgemaakt om het archeologisch potentieel te evalueren (art. 5.4.1. Onroerend Erfgoeddecreet). Hierbij wordt bijgevolg een archeologienota opgemaakt op basis van bureauonderzoek.

1.5 AFBAKENING ONDERZOEKSGBIED

Het terrein waarop de geplande werken zullen uitgevoerd worden is gelegen ter hoogte van de Pastorijsstraat 2 te Wechelderzande (Lille). Het onderzoeksgebied omvat de percelen E257n², E257f², E253, E252, E253a2, E249, E251a, E248s, E248r, E223d en E223c. Het onderzoeksgebied is gelegen in de dorpskern van Wechelderzande, rondom het kasteel van Wechelderzande dat ook gekend is als het 'Hof d'Intere'. Het studiegebied omvat het kasteel en omliggende park, de boomgaard in de noordwestelijke hoek en de pastorie in de zuidoostelijke hoek (toegang via Gebroeders De Winterstraat).

Figuur 1: Luchtfoto (middenschalige winteropnamen, kleur, 2013-2015) met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw) (schaal 1:7000). (Geopunt 2018)

Figuur 2: GRB met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw) (schaal 1:3000). (Geopunt 2018)

1.6 ONDERZOEKSSTRATEGIE

Volgende twee stappen worden ondernomen om een archeologisch verwachtingsprofiel op te stellen:

- 1) Een analyse van de bestaande en ontsloten landschappelijke gegevens plaatst het studiegebied in een breder landschappelijk kader (hfst.3). Hiertoe werd zowel kaartmateriaal als literaire bronnen geconsulteerd.
- 2) Een analyse van de bestaande en ontsloten historische en archeologische gegevens geven inzicht in het archeologisch potentieel van het studiegebied (hfst.4). Hierbij werden voornamelijk inventarissen onroerend erfgoed en historische kaarten geraadpleegd.

Het archeologisch verwachtingsprofiel wordt vervolgens geconfronteerd met de aard van de geplande werken teneinde de impact van deze werken te bepalen en een advies te formuleren.

2 AARD VAN DE BEDREIGING

2.1 HUIDIGE SITUATIE

Het onderzoeksgebied is gelegen in het centrum van Wechelderzande, een deelgemeente van Lille in de Antwerpse Kempen. De onderzochte zones werden op de overzichtskaart (figuur 7) aangeduid. Het onderzoeksgebied bestaat uit twee percelen (huidige boomgaard) langs de Vendelmansweg (1) waarop de toekomstige parking zal gerealiseerd worden, het kasteelpark rond het Hof d'Intere (2) en verschillende percelen rond de huidige pastorij (3). Op 23 januari 2018 is er ook een plaatsbezoek gebeurd.

Het Hof d'Intere zelf maakt geen deel uit van dit project. Het onderzoeksgebied omvat enkel de percelen rondom het kasteel. Het gebied aan de voorzijde van het kasteel bestaat uit een grasveld langs beide kanten. Het gedeelte tussen beide grasvelden (ongeveer 3m breed) en net voor het kasteel is verhard met klinkers. Het parkgedeelte aan de achterzijde bestaat uit onverharde paden, grasvelden, bomen en struiken en is omringd door een kasteelgracht. Deze gracht werd in de jaren '50 van vorige eeuw heraangelegd en beschoeid met houten palen en vlechtwerk. De ingreep heeft reeds een verstorende invloed gehad op de opbouw en de loop van de gracht (figuur 3).

Figuur 3: het huidige uitzicht van de kasteelgracht (foto: ABO NV)

Langsheen de Vendelmansweg bevinden zich twee percelen die als boomgaard fungeren en dus onbebouwd zijn. Afgezien van een vijftal fruitbomen en enkele struiken is het perceel onbegroeid (figuur 4).

Figuur 4: het huidige uitzicht van de boomgaard (foto: ABO NV)

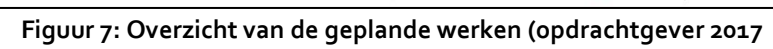
De percelen rondom de pastorijswoning (figuur 5) zijn momenteel in gebruik als tuin bij dit gebouw. De toegangsweg tot de pastorijswoning en het kasteel via de Gebroeders De Winterstraat is op het ogenblik verhard met klinkers (figuur 6). Deze verharding loopt door langs de zuidwestelijke kant van het gebouw en loopt ook achter het gebouw door om dan aan de westelijke zijde van de tuin te eindigen in een T-vorm (zie figuur 7).

Figuur 5: De huidige pastorijswoning (foto: ABO NV)

Figuur 6: De toegang vanaf de Gebroeders de Winterstraat (foto: ABO NV)

2.2 TOEKOMSTIGE SITUATIE

Het onderzoeksgebied is gelegen in het centrum van Wechelderzande en omvat verschillende percelen. Het gaat hier om het park bij het Hof d'Intere, de zone rond de pastorijswoning en de boomgaard ten oosten van het kasteelpark.

Op deze percelen zullen verschillende ingrepen in de bodem plaatsvinden, die hieronder per categorie besproken worden. De geplande ingrepen zijn ook aangeduid op figuur 8.

2.2.1 VERHARDINGEN

De huidige boomgaard zal een nieuwe bestemming krijgen als parkeerzone. Op een oppervlakte van ongeveer 800m² zal hier een verharding worden aangelegd waarbij de ingreep in de bodem tot -0,60m-mv zal reiken.

De huidige kasseiverhardingen aan de pastorijswoning en de toegangsweg zullen uitgedaagd en opnieuw heraangelegd worden. Deze werken zullen een oppervlakte van ongeveer 470m² bestrijken en tot -0,40m-mv diep gaan.

Ook de bestaande verharding aan het kasteelgebouw zal worden uitgedaagd en opnieuw heraangelegd. De oppervlakte van deze ingrepen bedraagt ca. 1.300m² en de bodemingreep zal tot -0,60m-mv gaan. Dit is diep genoeg om eventuele aanwezige archeologische resten te verstoren.

2.2.2 GRACHTEN EN BRUGGEN

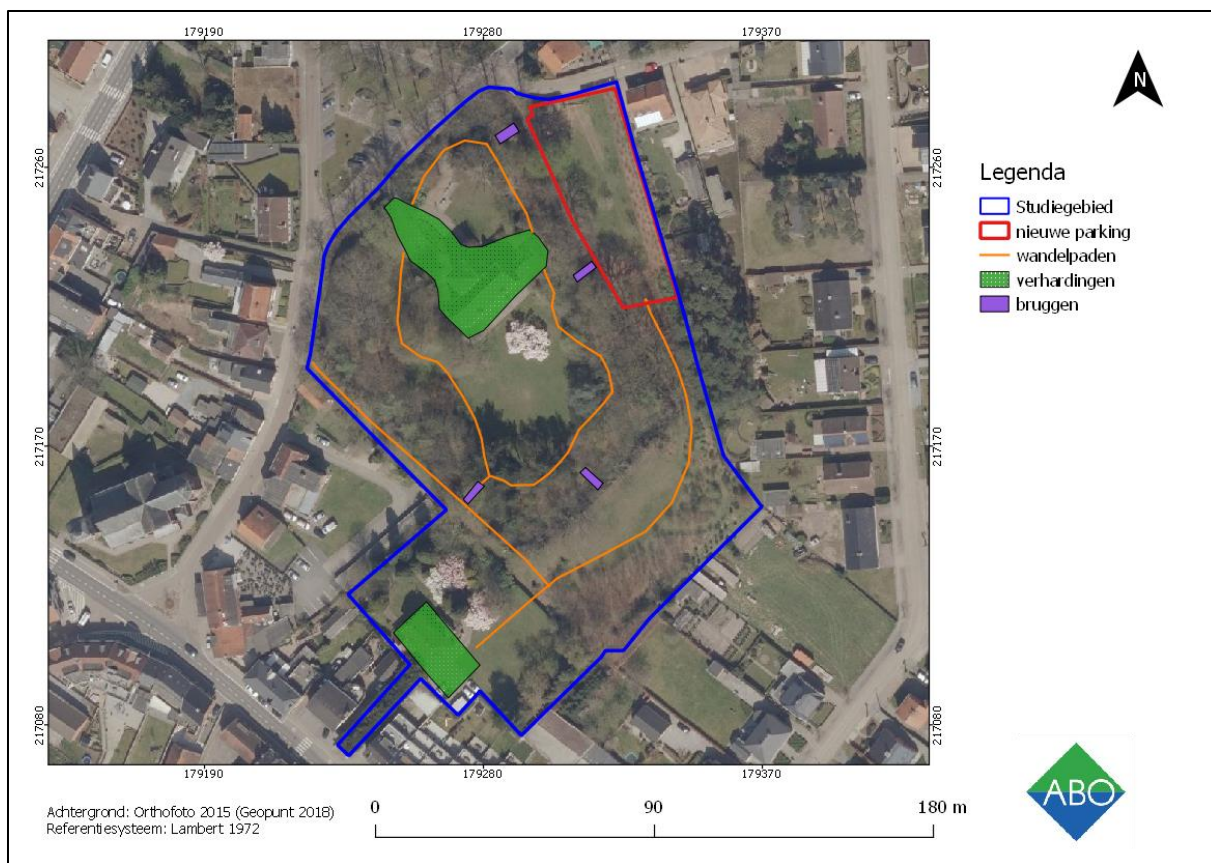
Op een oppervlakte van ca. 300m² zullen de oevers van de bestaande kasteelgracht waar mogelijk afgeschuind worden. Om dit te kunnen doen mogen er geen bomen in de buurt staan. In de praktijk zal de afschuining enkel kunnen plaatsvinden ter hoogte van de bochten in de gracht, gezien daar geen bomen staan. De bodemingreep betreft hier het aanpassen van de knik van de oever om een gezonde oevervegetatie te laten ontwikkelen. De diepte van deze afschuiningen bedraagt gemiddeld -30cm-mv tot -40cm-mv. Er zal ook een nieuwe beschoeiing met perkoenpalen gerealiseerd worden, die op regelmatige afstand zullen ingehaald worden.

Over de gracht zullen ook 4 extra bruggen geplaatst worden om de toegankelijkheid tot het terrein te verhogen. Het betreft hier dan 2 bruggen aan de noordwestelijke zijde van het onderzoeksgebied (van het kasteelpark naar de huidige boomgaard) en 2 bruggen aan de zuidoostelijke zijde (toegang tot de huidige pastorijs tuin en de achterkant van het park). De bodemingreep voor de landhoofden van deze bruggen zal een ingreep van -1,20m-mv met zich mee brengen. De grond is hier echter reeds verstoord gezien de heraanleg van de kasteelgracht in de jaren '50 van vorige eeuw.

De primaire toegang tot het Hof d'Intere bestaat momenteel uit een stenen brug uit twee delen. Een bakstenen brug van de gracht tot het grondniveau en een tweede (jonger) gedeelte, namelijk een gemetste verhoging uit baksteen. Om het contact te vergroten tussen de bezoeker en het water wordt een hekwerk voorzien in de plaats van de huidige verhoging. Hier zal geen ingreep in de bodem aan te pas komen.

2.2.3 WANDELPADEN

De wandelpaden in het park zijn op het ogenblik niet verhard. Voor een betere toegankelijkheid zullen deze paden half verhard worden met porfiersplit (fijngemalen gesteente). De wandelpaden zullen een oppervlakte van ongeveer 1.300m² bestrijken. De ingreep in de bodem zal tot -40cm-mv reiken.

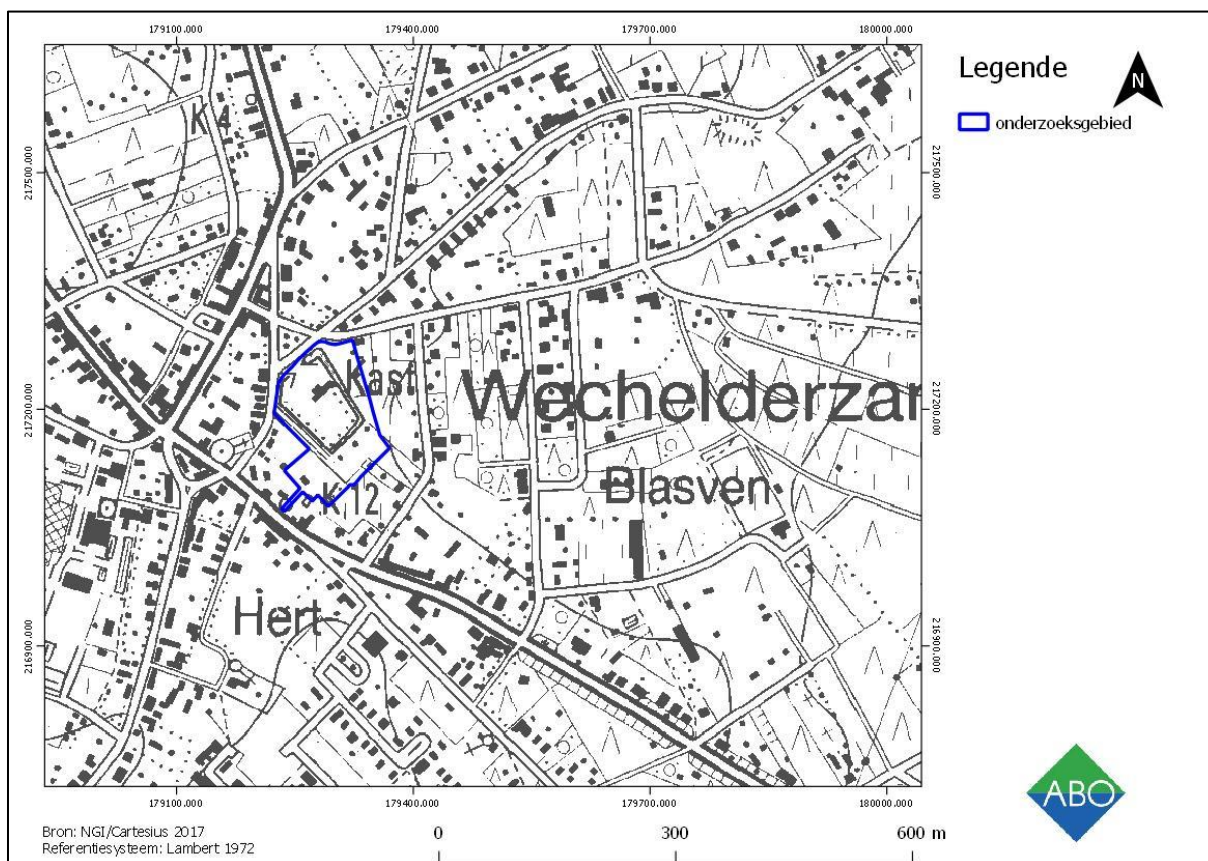
Figuur 8: Illustratie van de toekomstige werken

3 ASSESSMENTRAPPORT: LANDSCHAPPELIJKE ANALYSE

3.1 TOPOGRAFISCHE SITUERING

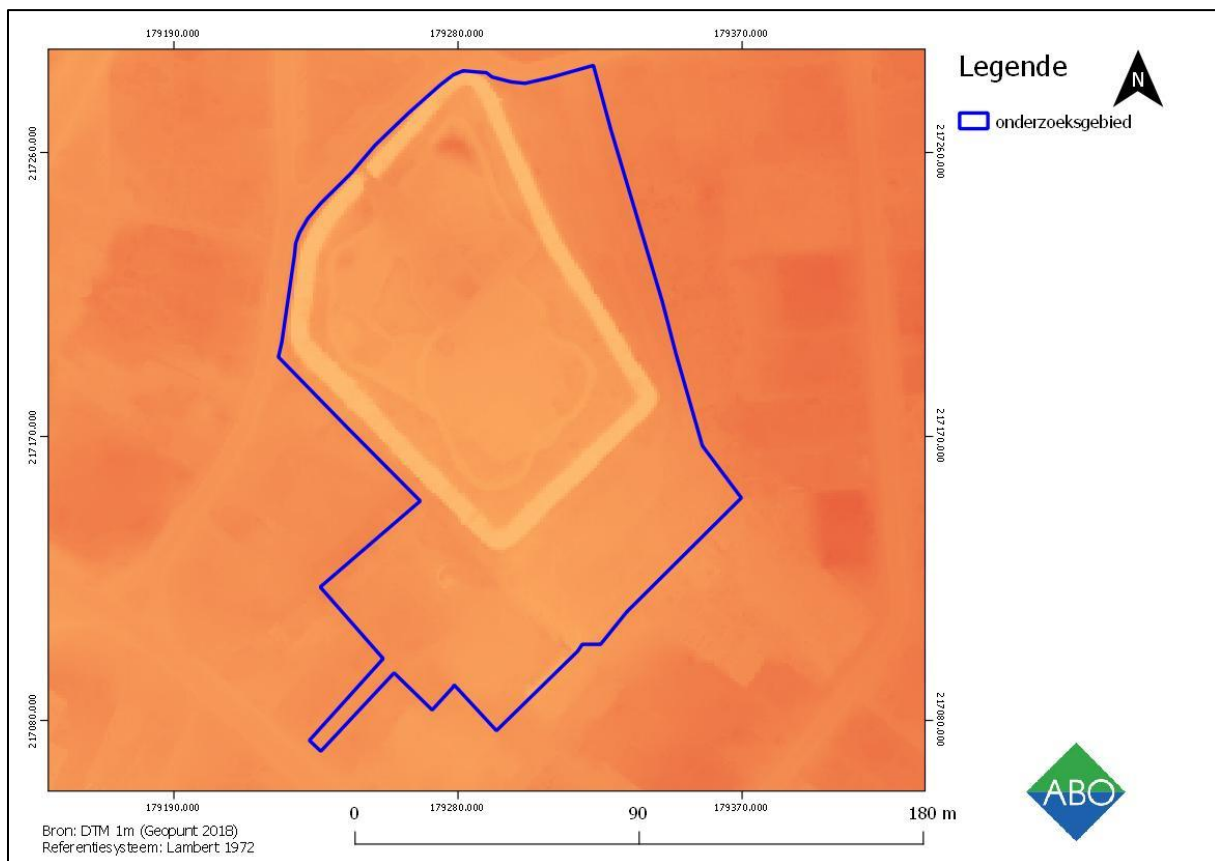
3.1.1 TOPOGRAFIE

Het onderzoeksgebied ligt binnen de dorpskern van Wechelderzande, een deelgemeente van Lille in de Antwerpse Kempen. Het onderzoekgebied omvat het kasteel van Wechelderzande, gekend als 'Hof d'Intere, het kasteelpark, een boomgaard aan de Vendelmansweg en de huidige pastorijswoning. Op de topografische kaart (figuur 9) zien we dat het studiegebied omvat wordt door vier straten. De Gebroeders de Winterstraat in het zuiden (ter hoogte van de pastorijs), de Pastorijsstraat en Vendelmansweg in het noorden (ter hoogte van de boomgaard), de Heymanstraat in het oosten en de Lindelaan in het westen. De kerk van Wechelderzande bevindt zich ten westen van het studiegebied. Ten zuiden staat het toponiem 'Hert' op de kaart. Dit verwijst naar de hoeve 'Den Hert', een hoeve gebouwd begin 17de eeuw. Ten westen van het studiegebied merken we het toponiem 'Blasven' op dat zou kunnen verwijzen naar een vroeger ven op deze plaats. Ten zuidoosten van het studiegebied zien we ook een kapel aangeduid staan, dit is de Sint-Anna kapel. Buiten het bereik van de afgebeelde kaart kan nog vermeld worden dat de E34 zich op 1,5 km ten zuidoosten van het studiegebied bevindt.

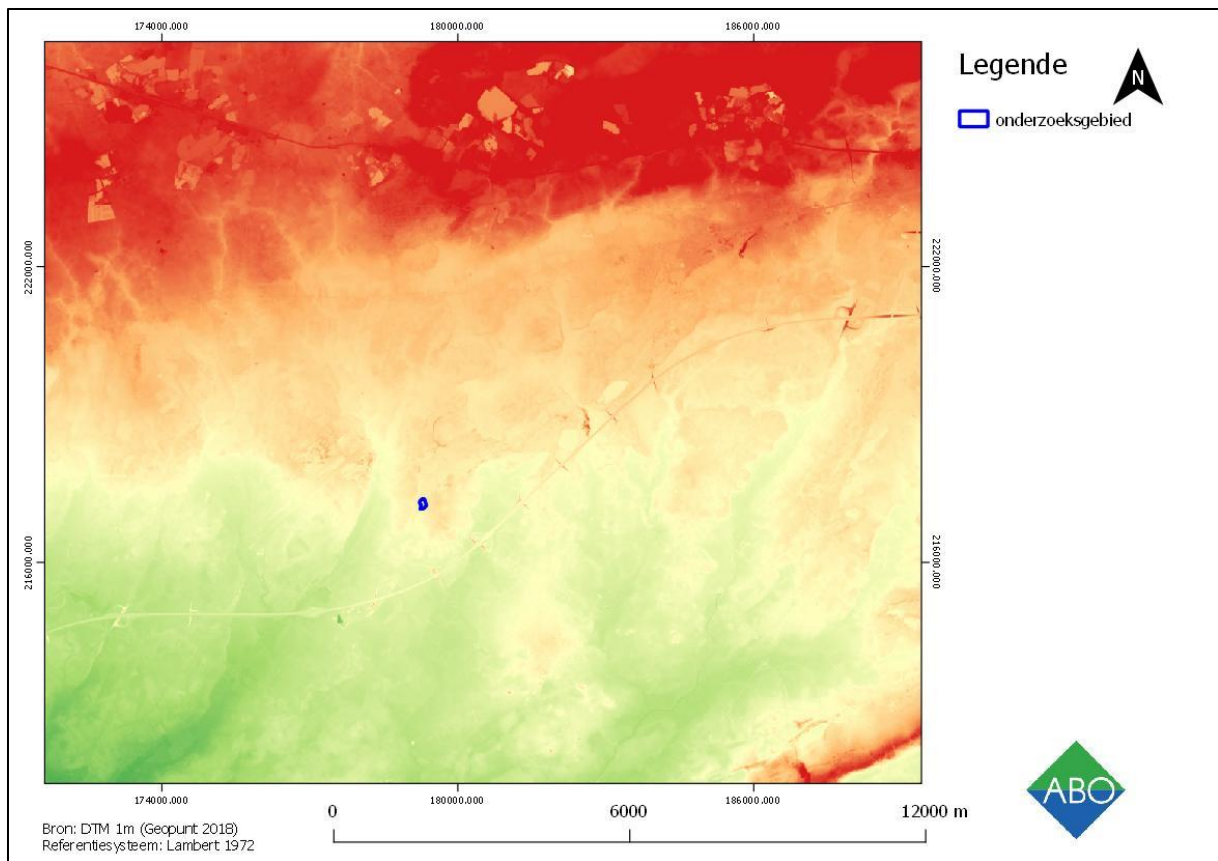
Figuur 9: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw) (NGI 2018)

3.1.2 HOOGTEVERLOOP

Figuur 10: Hoogtemodel met aanduiding van het studiegebied in het blauw (Geopunt 2018)

Het onderzoeksgebied is iets hoger gelegen in het landschap, de TAW waarden liggen tussen 18.3m en 18.5m TAW. Op het hoogtemodel (figuur 10) valt de kasteelgracht meteen op als lagergelegen zone binnen het studiegebied (ongeveer 17.5m TAW). Binnen het studiegebied zelf zijn ook een aantal lagergelegen 'lijnen' te onderscheiden. Vermoedelijk zijn dit wandelpaden in het kasteelpark. Een terreinbezoek wees uit dat deze ongeveer het op deze kaart zichtbare tracé volgen. Ook de toegangsbrug over de kasteelgracht is duidelijk te onderscheiden in het noordwesten. Iets ten oosten van de toegangsbrug merken we tot slot een iets hoger gedeelte op. Gezien het vrij plots verhoogt en ook mooi binnen het tracé van de vermoedelijke wandelpaden valt is het waarschijnlijk een artificiële ophoging.

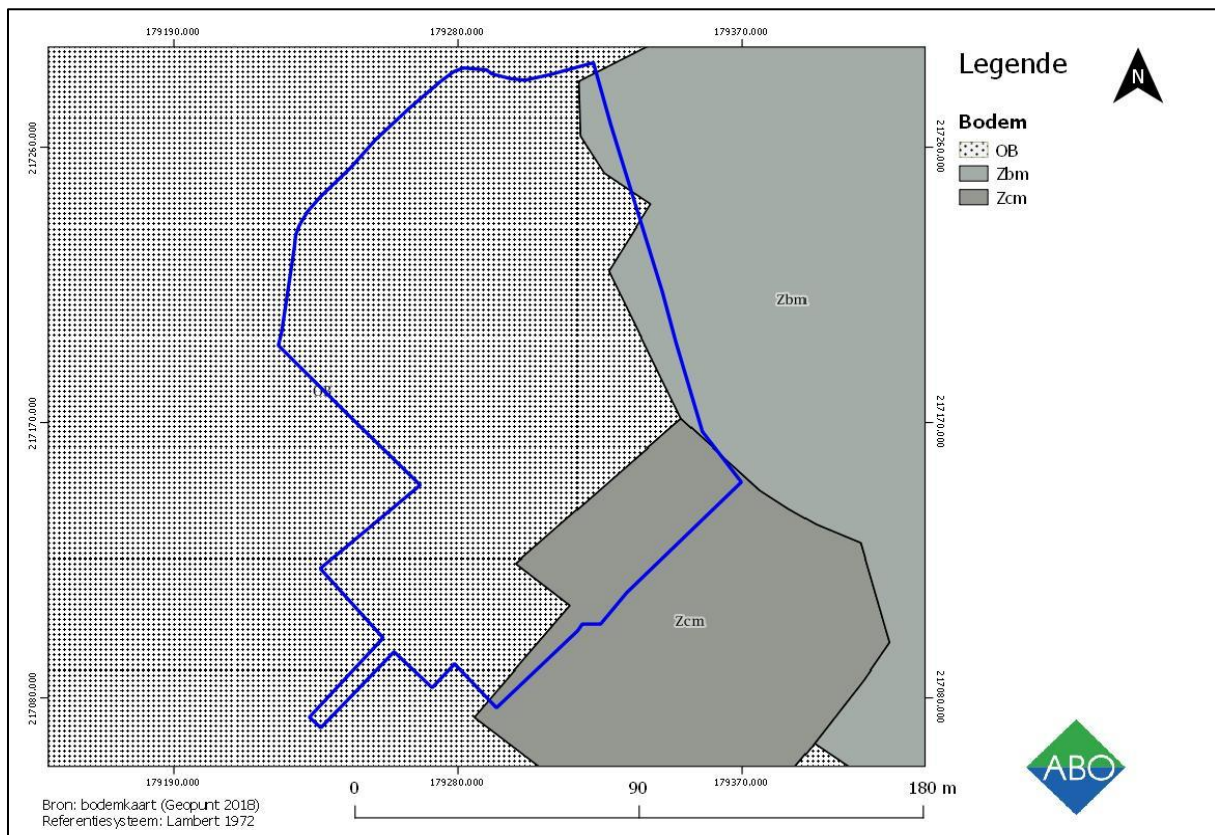

Figuur 11: Hoogtemodel voor de ruimere omgeving rond het studiegebied (Geopunt 2018)

Figuur 11 toont het hoogtemodel voor de ruimere omgeving rond het studiegebied. De iets hoger gelegen ligging van het studiegebied op de uitloper van een rug die zich ten noorden van het studiegebied situeert valt meteen op. Ten zuiden van het studiegebied merken we terug lageregelegen gebied op. Het studiegebied maakt natuurkundig deel uit van de Visbeekvallei dat de gemeentes Lille en Wechelderzande omvat. De Visbeekvallei omvat naaldbossen, moerasbossen en heidelandschappen.

3.2 BODEMKUNDIGE SITUERING

3.2.1 BODEMKAARTEN

Figuur 12: Gedigitaliseerde bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw) (schaal 1:1000) (bron: Geopunt 2017)

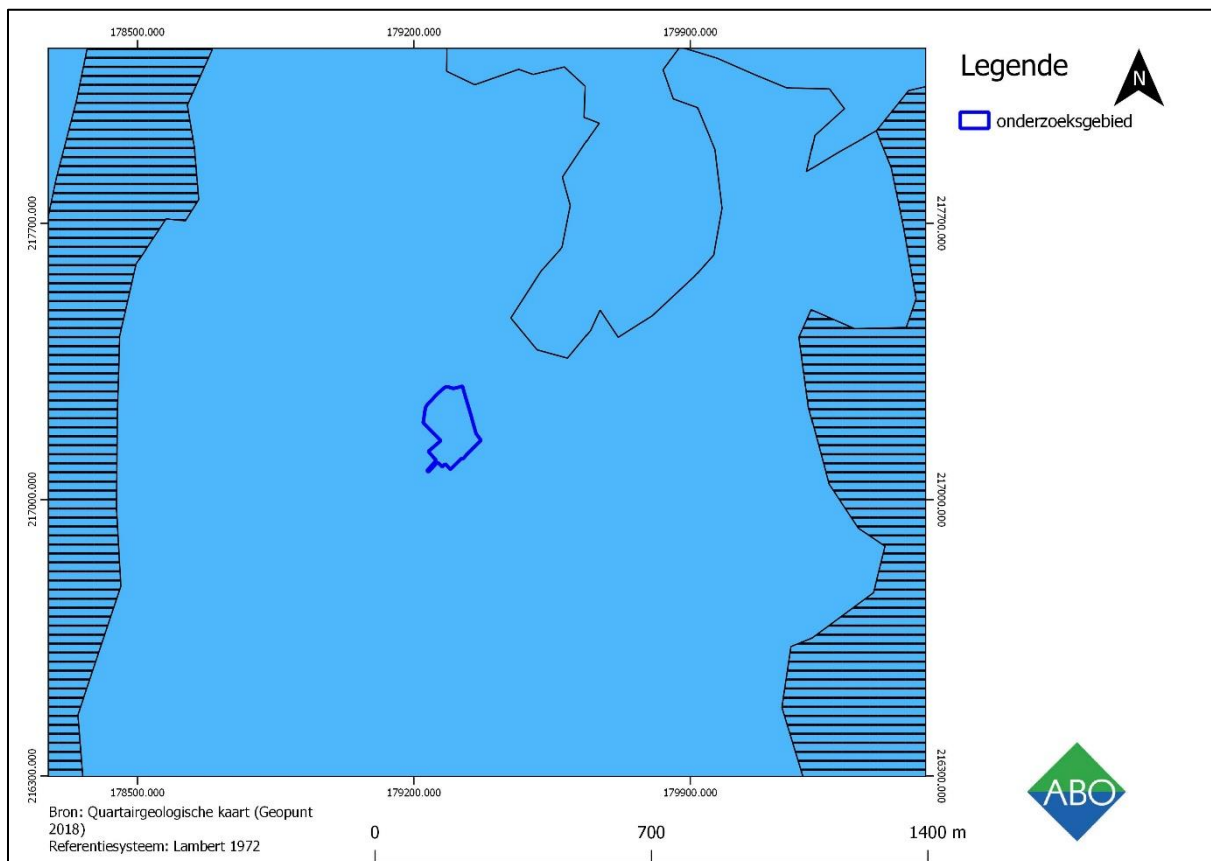
Binnen het onderzoeksgebied bevinden zich drie verschillende bodemtypes. OB is de aanduiding voor een bebouwde bodem. Hier kon wegens bebouwing het bodemtype niet vastgesteld worden. Verder bevinden zich binnen het studiegebied twee bodemtypes: **Zbm** en **Zcm**. Het gaat hier om zandgronden.

Bodemtype **Zcm** is een matig droge zandgrond met een diep antropogene A horizont (60cm). Het gaat hier om plaggenbodems, een bodem ontstaan door eeuwenlange ophoging van plaggen vermengd met stalmest. Dit werd verkregen door de bovenste laag van een bodem af te steken (plaggen) en deze dan bij de dieren in de stal te leggen. De met mest vermengde grond werd vervolgens naar de akker gebracht om deze vruchtbaar te houden (esdek). De diep antropogene A horizont waarvan sprake is dus een esdek. Onder dit esdek beginnen de roestverschijnselen tussen 60cm en 90cm. De waterhuishouding is droog in de zomer maar toch doenbaar voor landbouwactiviteiten gezien de dikke bovenlaag die het vocht enigszins vasthoudt.

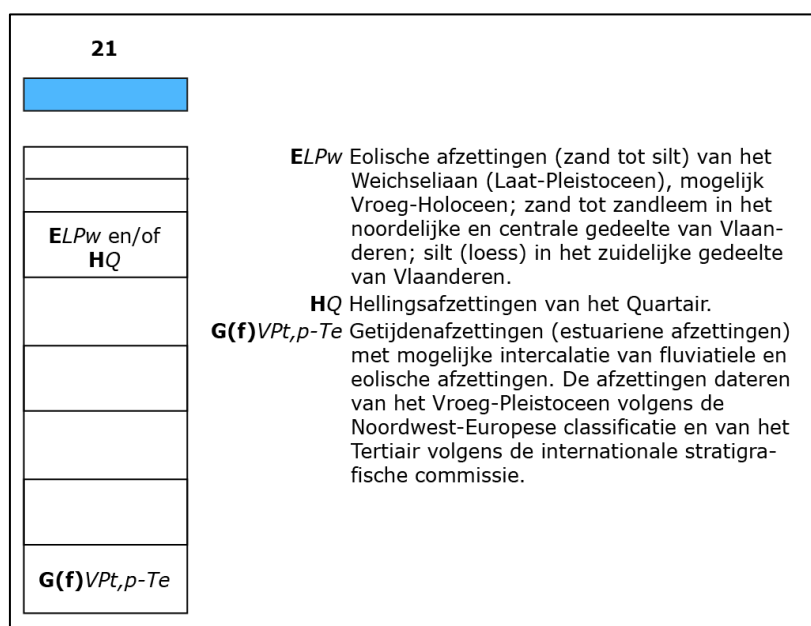
Bodemtype **Zbm** is een droge zandgrond met een diep antropogene A horizont. Deze gronden hebben een antropogene bovenlaag van meer dan 60cm dik. Het gaat hier om een postpodzolgrond. De humusrijke bovenlaag en de uitspoelings- en inspoelingslaag van een podzol zijn hier vermengd geraakt door bioturbatie. Podzol- en postpodzolgronden komen in Europa vaak voor op heideland. Heide komt inderdaad veelvuldig voor in de Visbeekvallei waar het studiegebied deel van uitmaakt.

Zowel bodemtype **Zcm** als bodemtype **Zbm** zijn typerend voor de Kempen en de landbouw- en veeteeltactiviteiten in de regio. Voor de plaggenbodems gaat het om een landbouwactiviteit die voornamelijk in voege was vanaf de late middeleeuwen tot de 19de eeuw (Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen, 2008).

3.2.2 QUARTAIRGEOLOGISCHE KAART

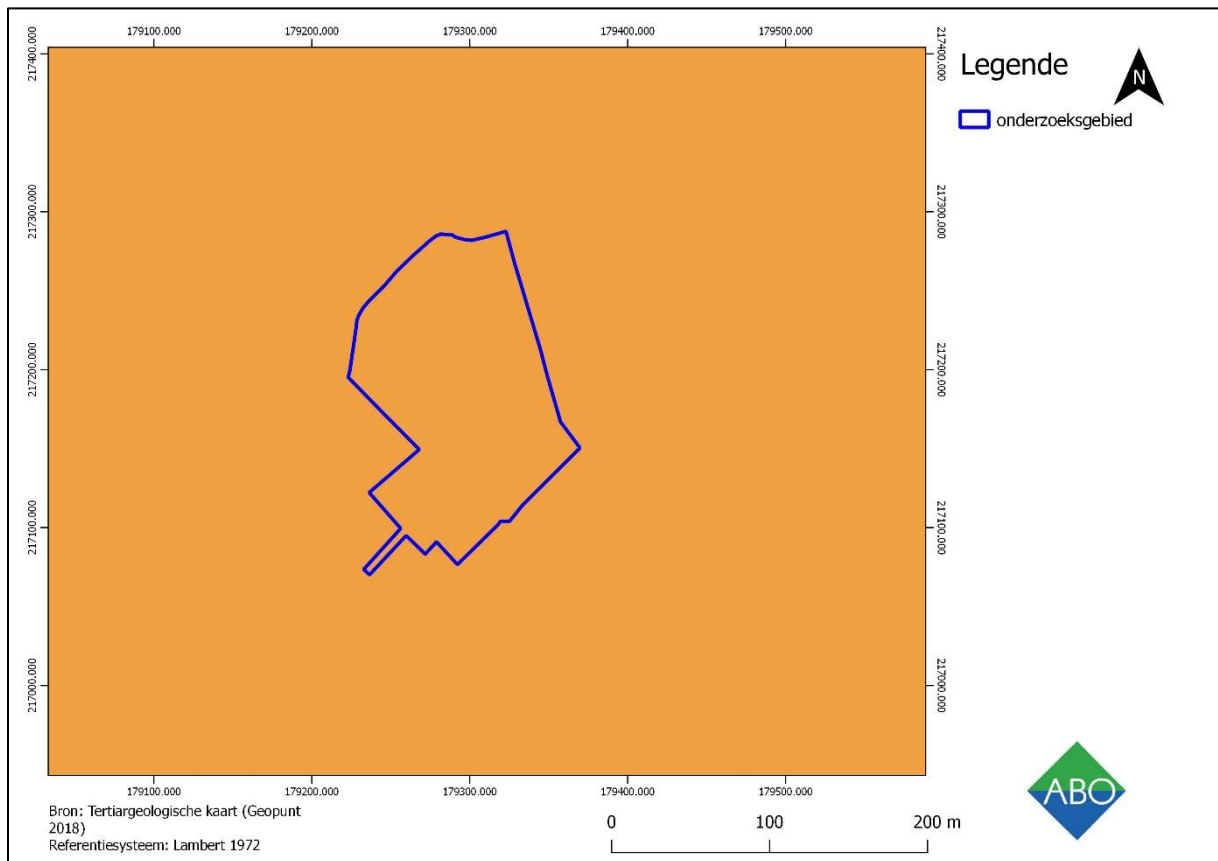
Figuur 13: Quartairegeologische sequentie ter hoogte van het studiegebied (Bron: Geopunt 2017)

Figuur 14: Quartairegeologische sequentie ter hoogte van het studiegebied (type) (Geopunt 2018)

De Quartair geologische kaart (figuur 13) toont dat het studiegebied zich bevindt in de Quartairgeologische sequentie 'type 21'. Het gaat hier dan om getijdenafzettingen met mogelijke intercalatie van fluviatiele en eolische afzettingen. Deze afzettingen dateren uit het Vroeg-Pleistoceen. Hierboven volgt dan een laag met hellingafzettingen uit het Quartair en eolische afzettingen (zand tot zandleem) uit het Laat-Pleistoceen of mogelijk het Vroeg-Holoceen.

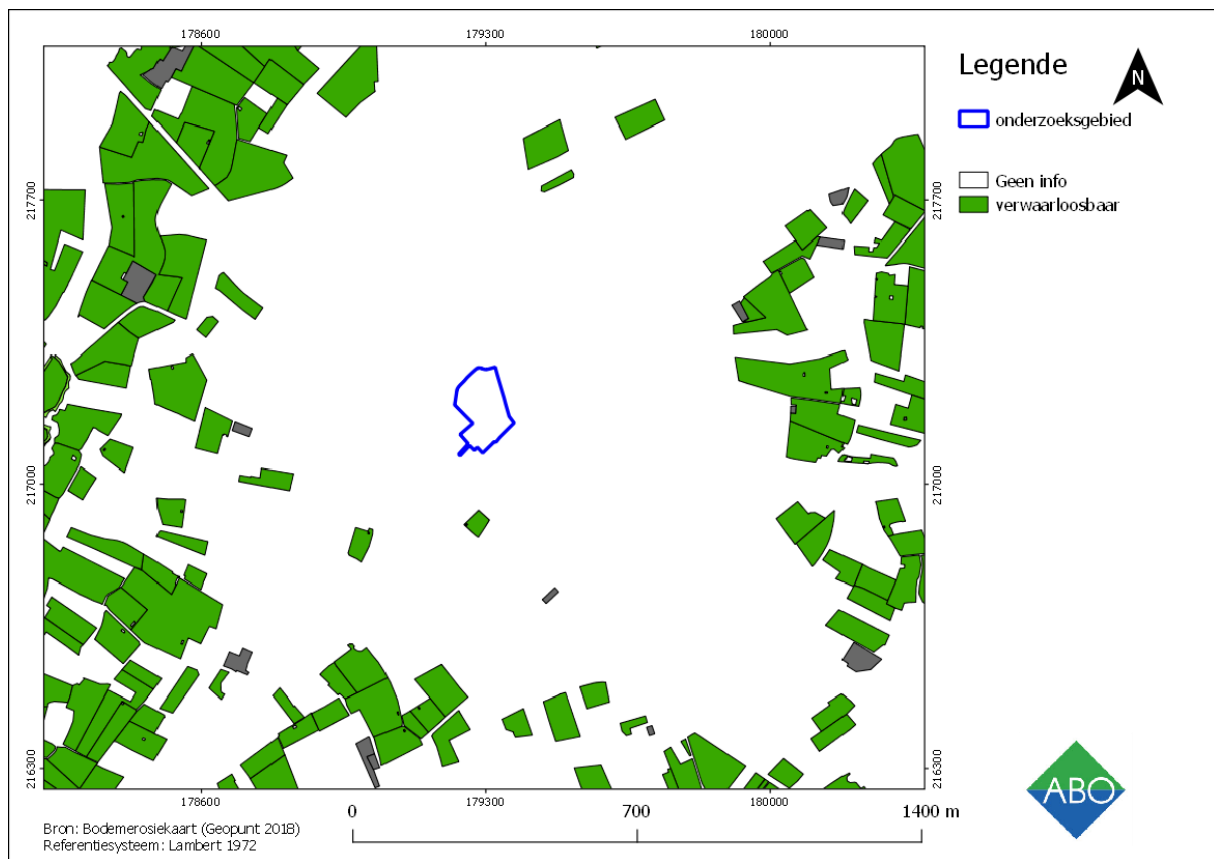
3.2.3 TERTIAIRGEOLOGISCHE KAART

Figuur 15: Gedigitaliseerde Tertiairgeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw), (schaal 1:20000) (Geopunt 2017)

De Tertiairgeologische kaart (figuur 15) toont aan dat het studiegebied zich bevindt binnen de Formatie van Brasschaat en verder onderverdeeld is als Lid van Hemeldonk. Het gaat hier om zandformaties uit het Pliocene en Vroeg-Pleistoceen. Deze oudere zanden zijn afgezet door rivieren en voor een delta, in zee afgezet. Dit toont aan dat de kustlijn in deze en later periodes steeds meer richting het noorden is verschoven. Binnen het Lid van Hemeldonk gaat het om lichtgroene, fijne zanden uit het Pliocene die weinig klei-, glauconiet- en glimmerhoudend zijn.

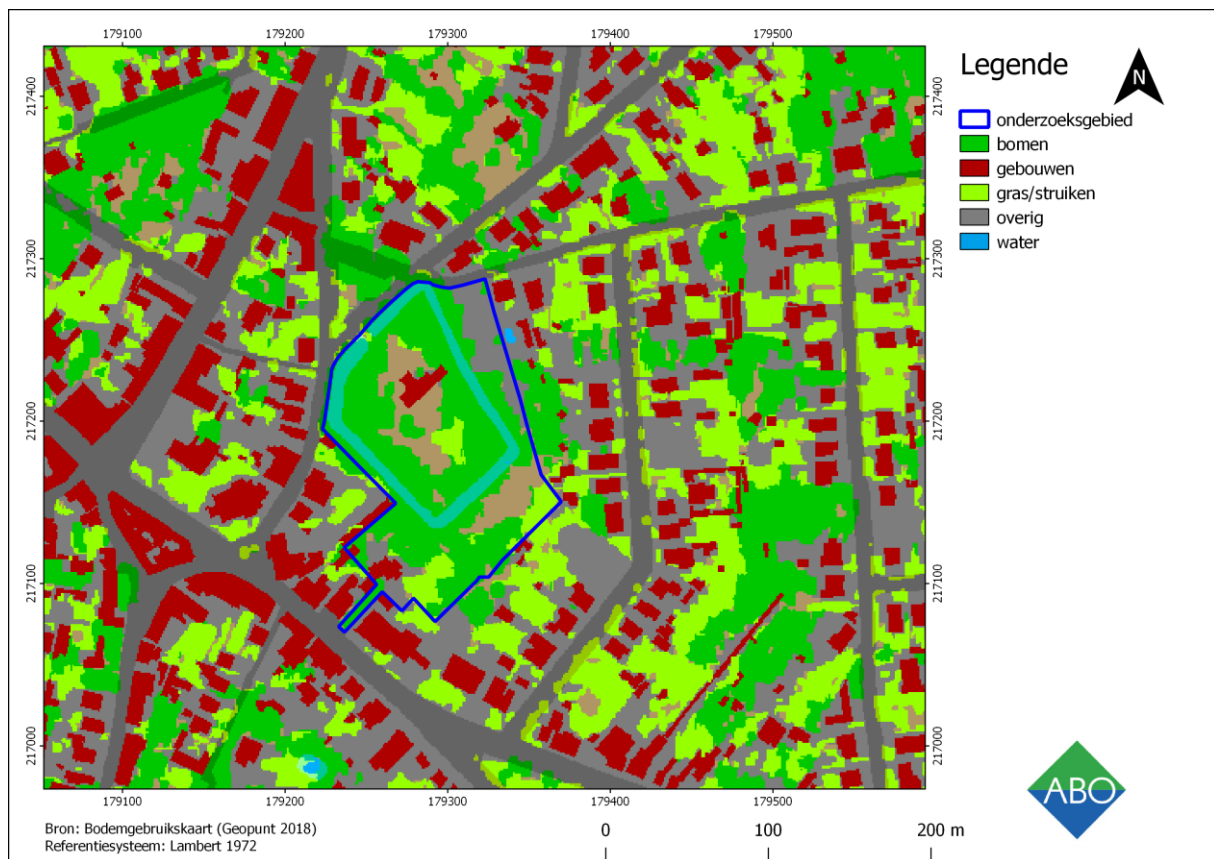
3.2.4 BODEMEROSIEKAART

Figuur 16: Bodemerosiekaart op perceel niveau met aanduiding van het onderzoeksgebied (Blauw) (schaal 1:10000) (bron: Geopunt 2018)

Op de bodemerosiekaart (figuur 16) zijn geen gegevens beschikbaar over potentiële erosie binnen het onderzoeksgebied. In de nabije omgeving wordt de erosie echter aangeduid als verwaarloosbaar. Er kan dus van uitgegaan worden dat dit ook geldt voor het studiegebied.

3.2.5 BODEMGEBRUIKSKAART

Figuur 17: Bodemgebruiksk kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (Blauw) (Geopunt 2018)

Op de bodemgebruiksk kaart (figuur 17) zien we duidelijk het kasteel, het omliggende park en de kasteelgracht. Het kasteelgebouw zelf en het huidige pastoriegebouw zijn in het rood aangeduid als 'gebouw'. De zones die ingedeeld staan als overig zijn verharde zones of zones waar een wandelpad loopt.

4 ASSESSMENTRAPPORT: ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS

Geraadpleegde bronnen hoofdstuk 3 met betrekking tot archeologische voorkennis	Toelichting
Inventarissen	
Inventaris Archeologische zone	Buiten archeologische zone
Landschapsatlas	Relevant (<1km)
Inventaris Bouwkundig erfgoed	Relevant, cf. 4.1.2
Centraal Archeologische Inventaris	Relevant, cf. 4.1.4
Inventaris Historische stadskern	Buiten historische stadskern
Inventaris gebieden waar geen archeologie te verwachten valt (GGA)	Buiten GGA
Wereldoorlog relictten	Geen relictten in de buurt (<1km)
Andere historisch/ archeologische relictten	Relevant, cf. 4.1.3
Cartografische bronnen	
Flandria Illustrata-Sanderus	Niet relevant
Masse-kaart (1729)	Niet relevant (buiten kaartbereik)
Villaret-kaart (1745-1748)	Niet relevant (buiten kaartbereik)
Ferrariskaart (ca. 1771-1778)	Relevant, cf. 4.2.2
Atlas der Buurtwegen (ca. 1841)	Relevant, cf. 4.2.3
Vandermaelenkaart (1846- 1854)	Relevant, cf. 4.2.4
Popp-kaart (1842-1879)	Niet relevant (buiten kaartbereik)
Militaire kaarten WO I	Niet relevant

Figuur 18: Tabel met geraadpleegde bronnen voor hoofdstuk 4

4.1.1 HISTORISCHE ACHTERGROND

4.1.1.1 *WECHELDERZANDE*

Wechelderzande wordt in 1182 voor het eerst vermeld als 'Wechele'. De naam duidt op de vroegere aanwezigheid van jeneverbesstruiken, in het Duits dialect gekend als 'Wechel'. Het dorp behoorde tot het einde van het Ancien Régime tot het Land van Turnhout binnen het markgraafschap Antwerpen in het Hertogdom Brabant (Agentschap Onroerend Erfgoed, 2017b). Wechelderzande werd door Filips de Goede in 1444 samen met Gierle en Lille als hertogelijk domein te leen gegeven aan Ambrosius de Dynter, zijn secretaris. Het is van deze Ambrosius de Dynter dat de naam 'Hof d'Intere' stamt (Van Olmen, 1978). Belangrijk is echter wel het onderscheid te maken tussen het laathof 'Hof d'Intere' en het gebouw 'Hof d'Intere'. Tot 1649 is het Hof d'Intere enkel een laathof, dit is de rechtbank van een heerlijkheid die recht sprak over de inwoners hiervan (Langs burchten en kastelen, doorheen de provincies, 2017). Het is dus nog geen gebouw. Pas vanaf 1649 wordt het kasteel van Wechelderzande, gekend als 'Hof d'Intere', gebouwd en is er dus sprake van een fysiek 'hof' (Van Olmen, 1993). In feite betreft het een landhuis en geen echt kasteel. Omdat het echter in de volksmond gekend is als het kasteel van Wechelderzande zal deze term verder gebruikt worden.

Na Ambrosius De Dynter kwam het leen in handen van verschillende eigenaars. Achtereenvolgens zijn gekend: Niklaas de Dynter, Ambrosius de Dynter, Gabriël Triapan, Jan Schuyts, Margriet van Wechelen en Gaspar Schetz (Agentschap Onroerend Erfgoed, 2017a).

De volgende gekende leenman is Johan de Proost. Hij verwierf de leenrechten van Lille, Vosselaar, Beerse, Gierle, Vlimmeren en Wechelderzande na het lenen van geld aan de koning. In 1642 werd hij als in de adelstand verheven. In 1648 echter werden deze domeinen allen terug bij het Land van Turnhout gevoegd en kwamen ze in handen van vrouwe Amalia van Solms. De eerstvolgende melding van een eigenaar dateert uit 1768. De landerijen behoren dan aan graaf de Pestre, heer van Turnhout (Van Olmen, 1993).

Kerkelijk was Wechelderzande samen met Poederlee afhankelijk van de parochie van Vorselaar. In 1123 werd de parochie van Vorselaar geschonken aan het kapittel van Kamerijk. In 1182 werd de parochie van Poederlee-Wechel geschonken aan de vrouwenabdij van Groot-Bijgaarden. In 1321 werd deze parochie afgescheiden van Vorselaar. In 1572 werden uiteindelijk ook de parochies van Wechelderzande en Poederlee gescheiden (Agentschap Onroerend Erfgoed, 2017b).

Wechelderzande was steeds een landelijke gemeente met voornamelijk landbouw- en veeteelt als economische activiteiten. Ook vandaag is het nog steeds een landelijke gemeente, met weliswaar de laatste decennia iets meer opkomende bewoning.

4.1.1.2 *KASTEEL VAN WECHELDERZANDE (HOF D'INTERE)*

Het was de eerder vermelde Johan De Proost die het kasteel van Wechelderzande, gekend als Hof d'Intere liet bouwen in 1649. Voor deze datum is er geen bewijs van een gebouw op deze locatie. Na de teruggave van zijn leengoederen aan het Land van Turnhout bleef hij wel nog heer van het Hof d'Intere (het laathof) met als titel 'Heer van Wechele' (Van Olmen, 1993).

Het kasteel betreft een omgracht complex in traditionele bak- en zandsteenstijl en bestaat uit een rechthoekige vleugel tussen twee zijtrapgevels. De voorzijde bevond zich oorspronkelijk langs de kant van het park (huidige achterzijde). Er is een vooruitspringend gedeelte langs de kant van de huidige Pastorijstraat. Of er op deze locatie voordien een ander gebouw stond is niet gekend. Wel lijkt het niet waarschijnlijk omdat men eerst gepland had het kasteel op te richten aan de Borgstraat. De

kasteelgracht was reeds gegraven maar bij nader inzien bleek de ondergrond niet geschikt waardoor het kasteel op de huidige plaats aan de Pastorijstraat werd gebouwd (Van den Branden, 1984).

Lang kon Johan de Proost echter niet van zijn kasteel genieten gezien zijn dood in 1653. Zijn vrouw, Justina Cayro, bleef met haar kinderen in het bezit van het kasteel. Haar man had echter schulden gemaakt die jaarlijks moesten afbetaald worden. Een jaar later, in 1654, kwam er nog een financiële tegenvaller: er brak brand uit op het hof. De bijgebouwen (schuren, stallen, ...) werden getroffen. In 1681 was de familie de Proost tenslotte genoodzaakt het kasteel te verkopen om aan hun schulden te kunnen voldoen. Het kasteel kwam in bezit van Johan van Paperode, geneesheer (Van Olmen, 1978).

In 1686 werd het kasteel echter opnieuw verkocht, ditmaal aan de plaatselijke pastoor, E.H. Van Tichelt. Hij richtte het kasteel in als pastorij en nam er zijn intrek. Achtereenvolgens werd het hof steeds als pastorij gebruikt. Tijdens de Franse overheersing kwam hier echter verandering in. Het kasteel werd als 'zwartgoed' verkocht aan advocaat Saunier uit Antwerpen. Deze hield het kasteel in bezit tot 1829, waarna het verkocht werd aan baron De Pret, eveneens uit Antwerpen. In 1835 kwam het kasteel na een grondruil met de baron in handen van de gemeente, die besloot het opnieuw als parochie in te richten (Van Olmen, 1978). Eind 19de, begin 20ste eeuw onderging het kasteel een aantal renovaties. Zo werden er getrapte toppen toegevoegd aan de zijgevels. Ten westen van de huidige voorzijde kwam er een neo-traditionele, gelijkvloerse aanbouw (Agentschap Onroerend Erfgoed, 2017a).

Van 1835 tot 1964 bleef het hof in gebruik als parochie. Na 1964 werd de pastorij ingericht waar ze zich tegenwoordig bevindt, nl. in het zuiden van het onderzoeksgebied figuur 5). Het gaat om een burgerwoning, gebouwd in 1939, met een tuin die grenst aan het kasteelpark. Na het verhuizen van de pastorij werd het kasteel tot 1976 gebruikt als gemeentehuis (Van Olmen, 1978). Momenteel is het kasteel in gebruik als gemeentelijk centrum en uitleenpost van de bibliotheek van Lille.

4.1.2 INVENTARIS BOUWKUNDIG ERFGOED

Figuur 19: Bouwkundig erfgoed in de nabijheid van het studiegebied (Agentschap Onroerend Erfgoed 2017)

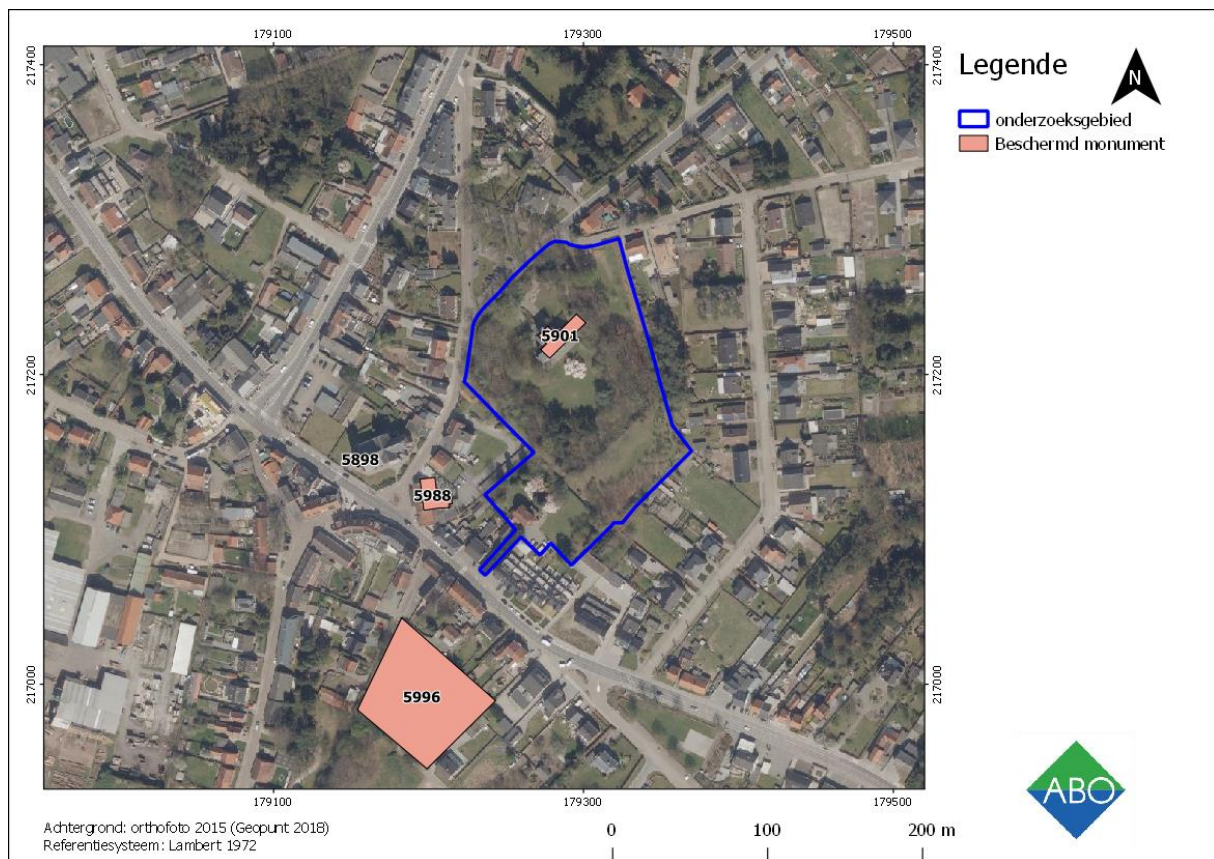
ID	Omschrijving	Datering
47488	Landhuis Hof d'Intere	Meerperioden (17 ^{de} eeuw tot 19 ^{de} eeuw)
47478	Gasthof De Keizer	Meerperioden (17 ^{de} tot 19 ^{de} eeuw)
47477	Parochiekerk Sint-Amelberga	Meerperioden (15 ^{de} tot 19 ^{de} eeuw)
47479	Afspanning Den Hert	17 ^{de} eeuw
47493	Woonstalhuis	19 ^{de} eeuw
47490	Kunstenaarswoning Jaak Rosseels	19 ^{de} eeuw
47480	Landhuis Seringenhof	19 ^{de} eeuw
47489	Vrijstaand burgerhuis	19 ^{de} eeuw
47485	Dorpswoning	Interbellum

Figuur 20: Tabel met het bouwkundig erfgoed in de nabijheid van het studiegebied

In de nabijheid van het studiegebied bevinden zich 9 meldingen van bouwkundig erfgoed. De laatste 4 meldingen hebben betrekking op woonhuizen uit de 19de eeuw en het interbellum. Gezien dit voor het onderzoek geen belang heeft zullen deze verder niet besproken worden. Voor de volledigheid worden ze echter wel opgelijst in bovenstaande tabel (figuur 20).

- 47488
Deze melding betreft het gebouw 'Hof d'Intere' zelf. Zoals eerder vermeld cf. 4.1.1.1) is het Hof d'Intere eerder een landhuis dan een kasteel. Het gebouw is dan ook als landhuis in de inventaris opgenomen. Zie punt 4.1.1.2 voor een uitgebreide beschrijving van het Hof d'Intere.
- 47478
Deze melding behandelt Gasthof de Keizer. Het gaat hier om een Kempische herbergafspanning die voor het eerst vermeld wordt in 1620. Naderhand kwam er ook een brouwerij. In de tweede helft van de 19de eeuw kwamen hier schilders samen van de zgn. Wechelse school. Momenteel is er een brasserie gevestigd in het gebouw.
- 47477
Hier betreft het de parochiekerk van Wechelderzande, gewijd aan Sint-Amelberga. Het grootste gedeelte stamt uit de 19de eeuw en is gebouwd als neogotische pseudo-basiliek. De toren is ouder, deze is te dateren rond het jaar 1500 en behoort qua stijl tot de Kempische baksteengotiek.
- 47479
Afspanning Den Hert werd gebouwd als hoeve in 1603 door Peeter Proost, de vader van Johan de Proost (die het kasteel van Wechelderzande liet bouwen, cf. 4.1.1.2). In de muur van het gebouw werden twee ankerstenen aangebracht 'P.P.' voor Peeter Proost, en het bouwjaar '1603'.

4.1.3 BESCHERMDE MONUMENTEN

Figuur 21: Beschermde monumenten in de nabijheid van het studiegebied (Agentschap Onroerend Erfgoed 2017)

Binnen het studiegebied zelf is het Hof d'Intere beschermd als monument. In de onmiddellijke nabijheid zijn het landhuis Seringenhof, de parochiekerk Sint-Amelberga en Gasthof De Keizer beschermd als monument (figuur 21). Zie hoofdstuk 4.1.2 voor een bespreking van de voor het studiegebied relevante monumenten.

ID	Omschrijving	Datering
5901	Hof d'Intere	Meerperioden: 17 ^{de} eeuw tot 19 ^{de} eeuw
5996	Landhuis 'Seringenhof'	19 ^{de} eeuw
5988	Gasthof 'De Keizer'	Meerperioden: 17 ^{de} eeuw tot 19 ^{de} eeuw
5898	Parochiekerk Sint-Amelberga	Meerperioden: 15 ^{de} eeuw tot 19 ^{de} eeuw

Figuur 22: Tabel met beschermde monumenten in de nabijheid van het studiegebied

4.1.4 CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS (CAI)

Figuur 23: CAI-meldingen in de omgeving van het studiegebied (Agentschap Onroerend Erfgoed 2017)

Binnen een straal van 500m rond het studiegebied zijn 3 CAI-meldingen te vinden (Figuur 20).

- **164613**
Deze melding gaat over het Hof d'Intere zelf. Tot op heden is hier nog geen archeologisch onderzoek uitgevoerd. De melding stelt dat zich hier op basis van een historisch kaartenonderzoek een site met walgracht uit de post-middeleeuwen bevindt. De interpretatie als kasteel of hoeve blijft open.
- **210641**
Deze melding betreft archeologisch onderzoek op de site 'Het Beulk' (langs de Breydenbachlaan en d'Akkere). Deze site bevindt zich ongeveer 400m ten zuidwesten van het studiegebied. Bij dit onderzoek werden bewoningssporen uit de middeleeuwen gevonden, o.a. een vierpalige spieker en palenclusters.
- **164526**
Deze melding houdt verband met de molen van Wechelderzande en is gebaseerd op een historisch kaartenonderzoek. De molen staat aangegeven op de Ferrariskaart uit 1771-1777 en is dus zeker ouder te dateren. Hoeveel ouder precies is niet gekend. De molen bevindt zich op ongeveer 500m ten noorden van het studiegebied.

4.1.5 BESCHERMDE STAD- OF DORPSGEZICHTEN

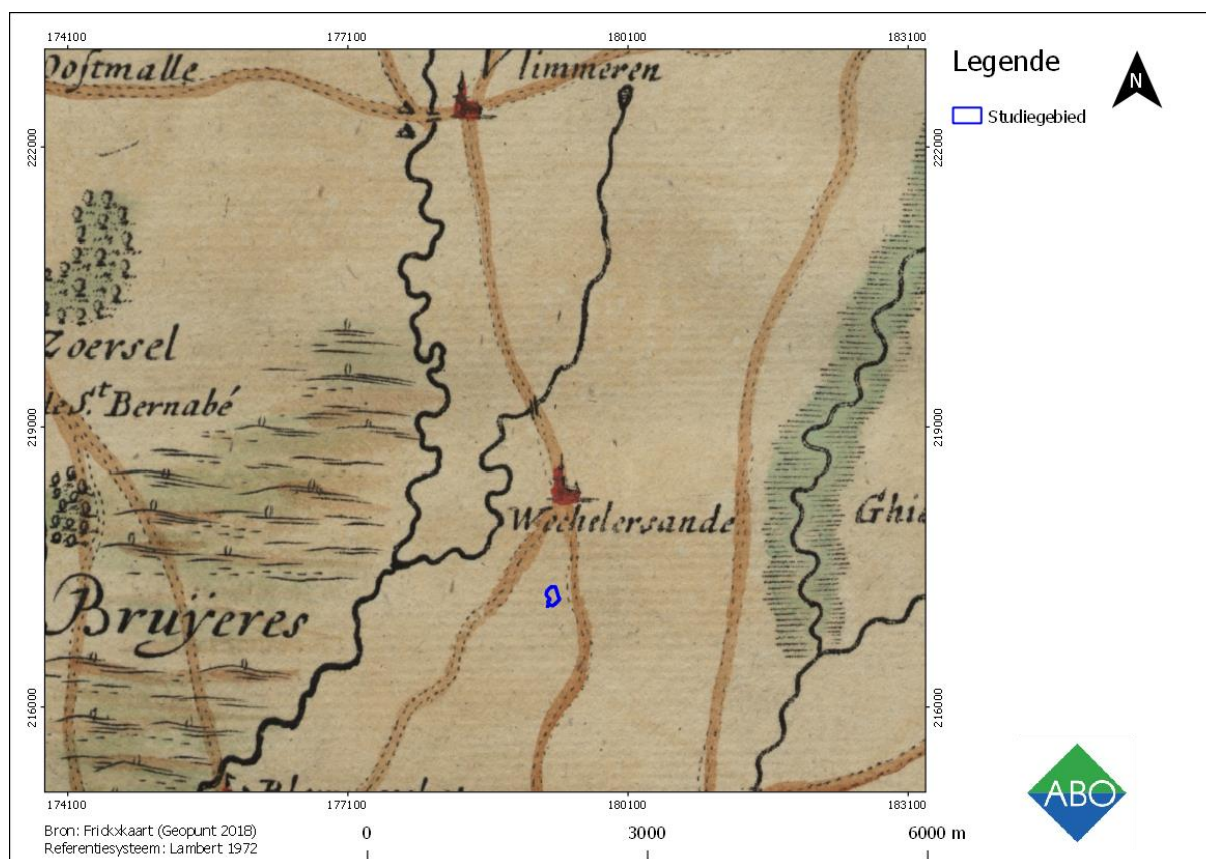
Er zijn geen beschermde stad- of dorpsgezichten in de omgeving.

4.1.6 WOI-RELICTEN

Er zijn geen WOI-relicten aangeduid op de kaart van het Agentschap Onroerend Erfgoed in de buurt van het studiegebied. Een plaatsbezoek wees echter uit dat zich rechtover de huidige ingang tot het Hof d'Intere (aan de overkant van de Pastorijstraat) een herdenkingsmonument voor beide wereldoorlogen bevindt.

4.2 CARTOGRAFISCHE BRONNEN

4.2.1 FRICKKAART (CA. 1712)

Figuur 24: Frickkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (Geopunt 2017)

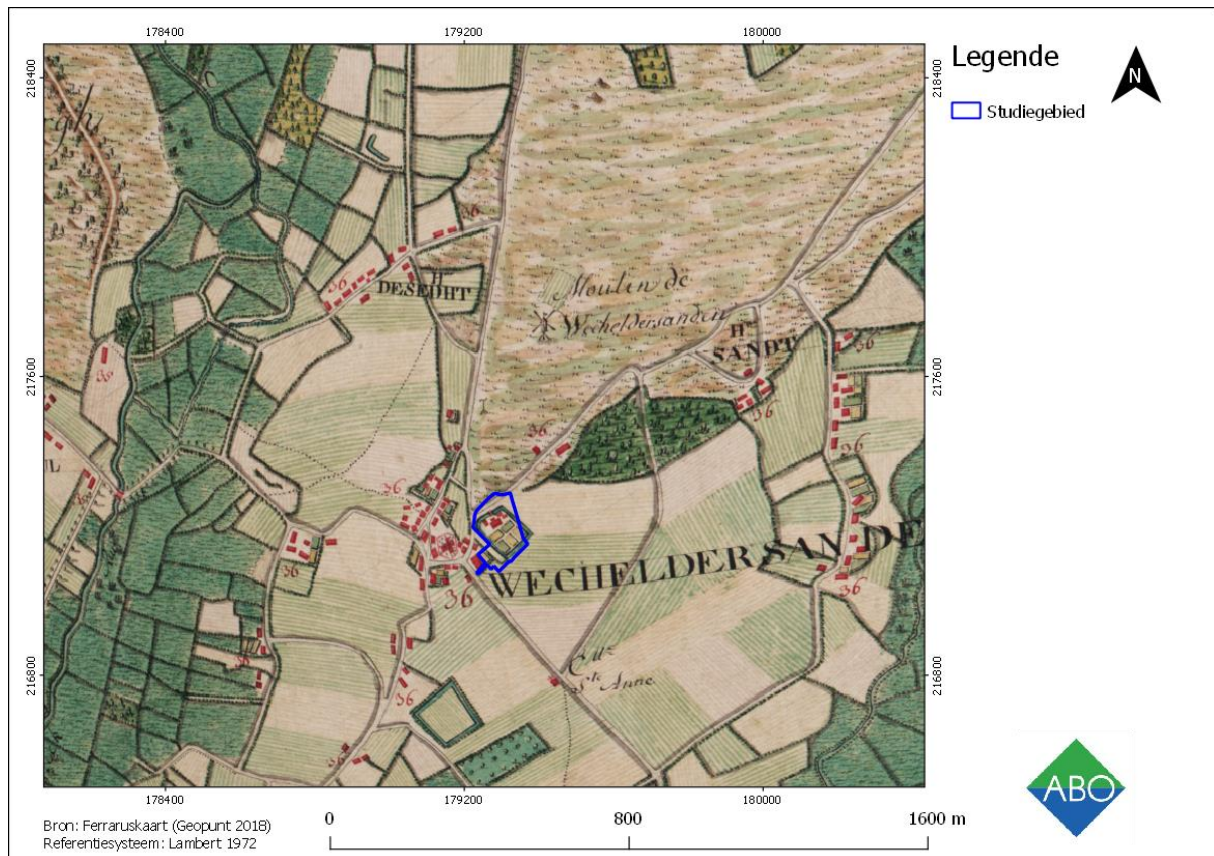
Hoewel de Frickkaart niet gedetailleerd is kunnen hier toch een aantal relevante dingen uit afgeleid worden. Eerst en vooral moet het studiegebied meer naar het noorden, bij Wechelderzande zelf gesitueerd worden. De afwijking komt voor omdat deze kaart niet exact georefereneerd kan worden. We zien dat het dorp Wechelderzande zich bevindt op het punt waar twee wegen samenkomen. De wegen van 'Acke' en 'Hegge' (bij Poederlee) komen samen in Wechelderzande. Die weg loopt dan verder naar Vlimmeren in het noorden. We zien ook dat Wechelderzande zich bevindt tussen twee waterlopen. Ten westen gaat het over de huidige Laakbeek en ten oosten (nabij Ghierle, net buiten kaartbereik) zien we een waterloop die momenteel gekend is als de Bosgracht. Interessant is dat we ten westen van Wechelderzande een gebied getekend zien aangeduid als 'Bruyeres' (Heidegrond), iets wat ook al naar voor kwam uit het bodemkundig onderzoek (cf.3.2.1).

4.2.2 FERRARISKAART (CA. 1771- 1778)

Figuur 25: Ferrariskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied in het blauw (Geopunt 2018)

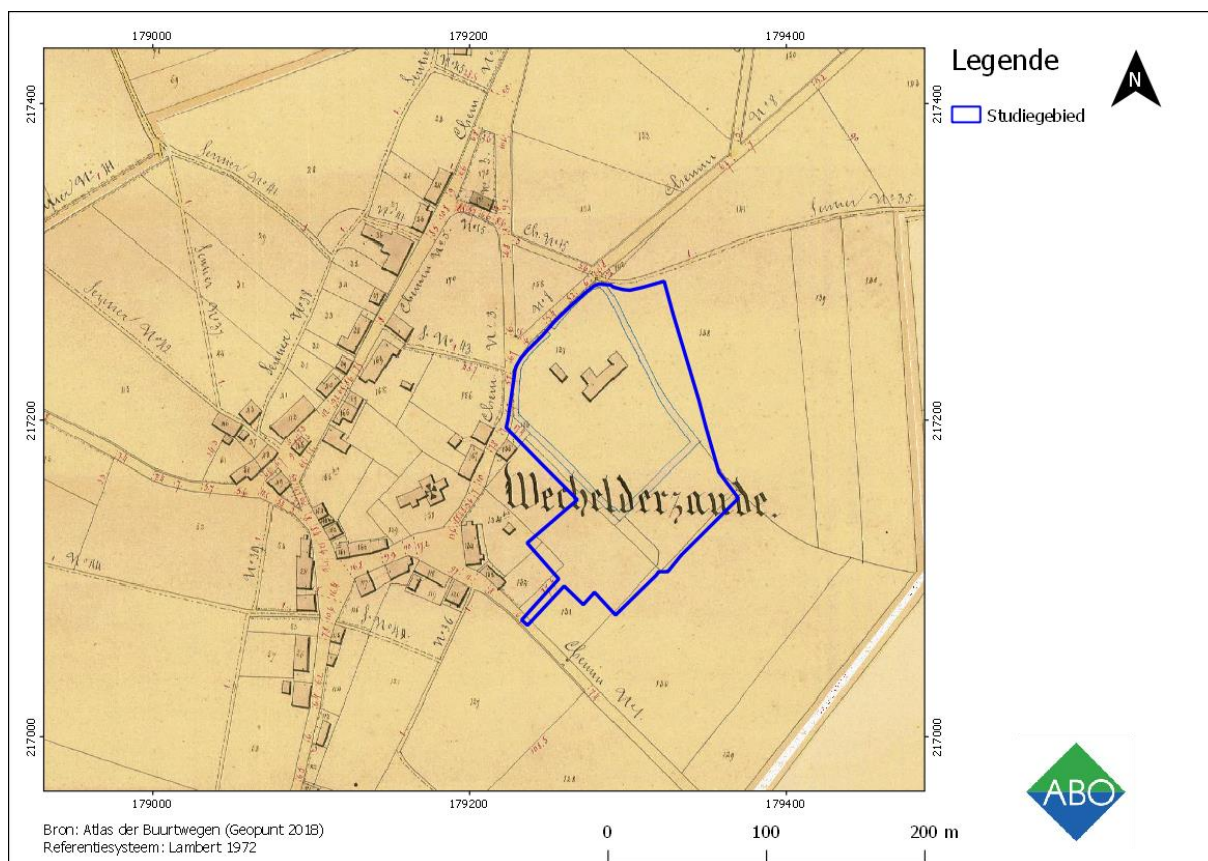
Op de Ferrariskaart (figuur 25) zien we meteen het Hof d'Intere liggen. We zien duidelijk het nog steeds bestaande kasteelgebouw met het vooruitspringende stuk (cf. 4.1.1.2). Aan de west- en oostzijde van het kasteel zien we ook een aantal bijgebouwen. Ten noorden van het kasteel zien we de toegangsbrug aangeduid. Deze lijkt zich op dezelfde plaats te bevinden als de huidige toegangsbrug uit de 19de-20ste eeuw. Op het huidige parkgedeelte bevonden zich met hagen afgebakende rechthoeken. Waarschijnlijk waren deze in gebruik als moestuin en grasveld. In het zuidoosten van het studiegebied, waar zich momenteel de pastorijswoning bevindt, zien we ook een moestuin aangeduid staan. Deze maakte deel uit van een woning langs de huidige Gebroeders de Winterstraat waarvan een klein gedeelte nog net binnen het studiegebied (de smalle toegangsweg) valt. De Ferrariskaart is echter ook niet exact te georefereren, dus de kans bestaat dat de woning toch niet binnen het studiegebied valt. We zien net ten zuidoosten van het huis een kleine toegangsweg, als deze hetzelfde tracé volgt als de huidige toegangsweg zou de woning buiten het studiegebied vallen. Helaas was dit bij een terreinbezoek niet vast te stellen door middel van controleboringen gezien de huidige toegangsweg momenteel is aangelegd met kasseien. Verder zien we op de kaart het dorp 'Wecheldersanden' liggen. De parochiekerk met kerkhof rondom is duidelijk herkenbaar op de kaart. We merken ook op dat het stratenpatroon van de huidige Gebroeders de Winterstraat en de Pastorijsstraat grotendeels gelijklopend is gebleven. Het nummer 36 duidt aan dat Wechelderzande tot de parochie met dit nummer behoort.

Figuur 26: Ferrariskaart (uitgezoomd) met aanduiding van het studiegebied in het blauw (Geopunt 2018)

De Ferrariskaart voor de ruimere regio rondom het studiegebied geeft ook een interessant beeld. Op deze kaart zien we ten zuiden van het studiegebied een omgracht vierkant. Dit is de plaats waar Johan de Proost eerst het Hof d'Intere had willen bouwen, aan de huidige Borgstraat. Deze kasteelgracht werd pas gedempt begin 20ste eeuw (Van den Branden, 1984). De zones rondom het studiegebied zijn ingetekend als akkerland. Ten noorden van het studiegebied zien we een klein bos gevolgd door een heidelandschap. In dit heidegebied staat een molen aangeduid, de 'Moulin de Wecheldersanden'. Tussen het studiegebied en de molen, ten oosten van de weg naar Vlimmeren zien we een wip voor boogschutters aangeduid staan. Ten westen van het studiegebied zien we een loofbos, met ook aanduidingen van naaldbos. In het uiterste westen op de kaart zien we opnieuw heideland. Ten zuidoosten zien we een kapel aangeduid staan, de 'Chapelle de Saint-Anne'. Deze staat ook nog aangeduid op de topografische kaart (cf. 3.1.1).

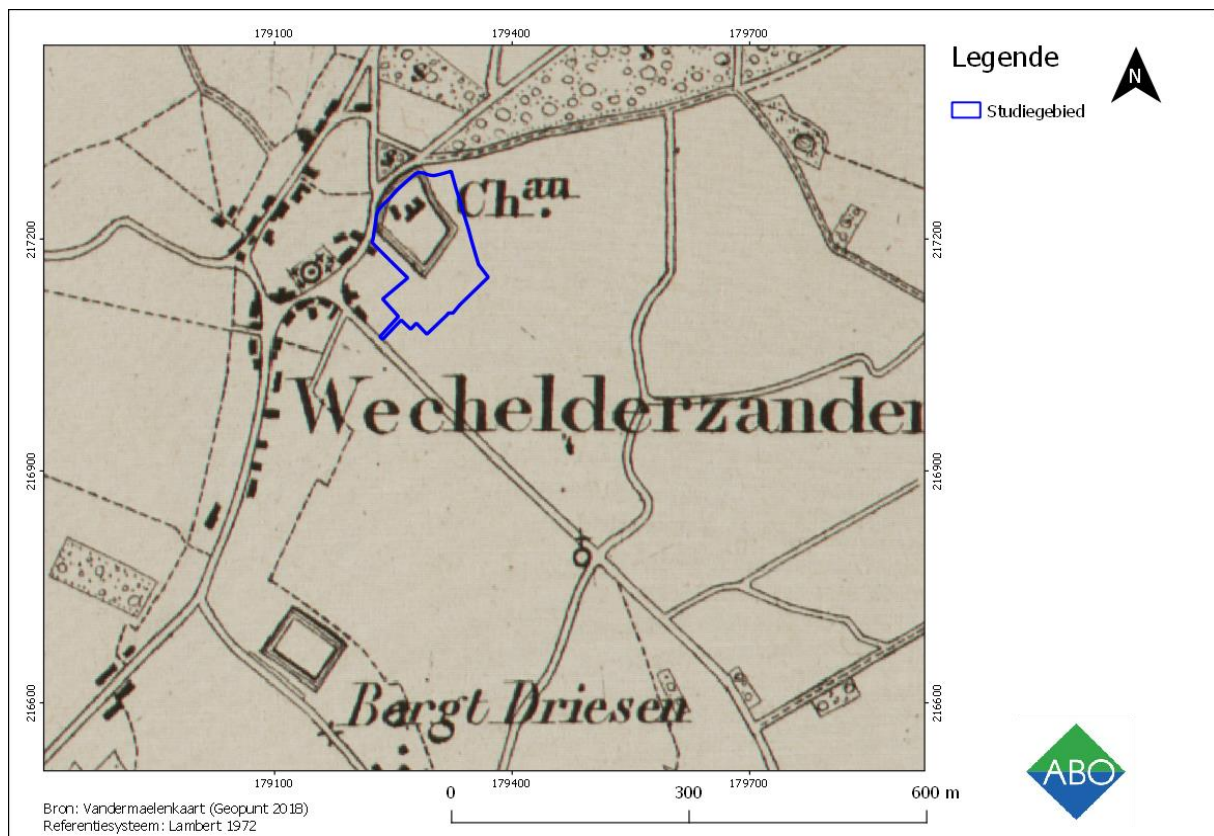
4.2.3 ATLAS DER BUURTWEGEN (CA. 1841)

**Figuur 27: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw). (schaal 1:10000)
(Bron: Geopunt 2018)**

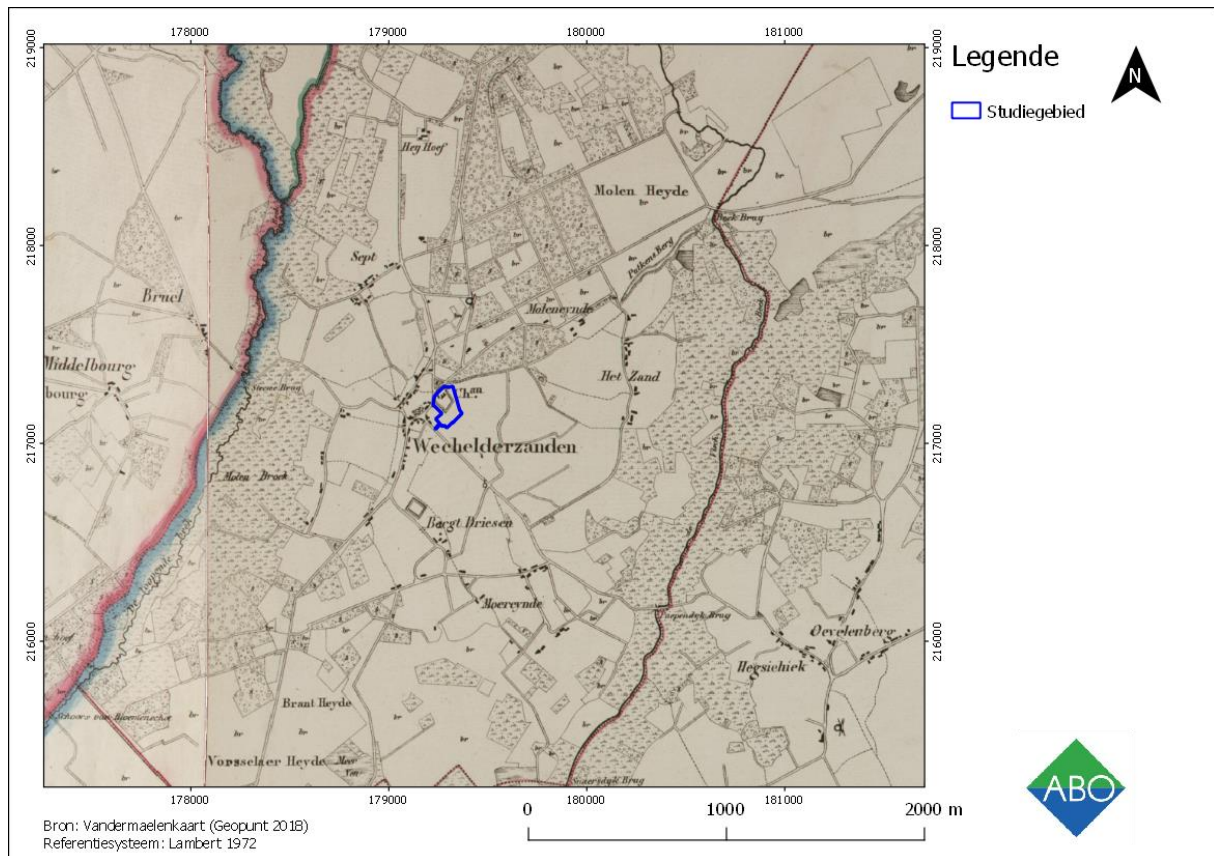
Op de Atlas der Buurtwegen zien we opnieuw duidelijk het Hof d'Intere liggen. De kasteelgracht is aangegeven in het lichtblauw. Het dorp met de parochiekerk is ook duidelijk te zien net ten westen van het studiegebied. We merken een aanbouw aan de oostzijde van het kasteel op. Dit kan kloppen, op die plaats bevindt zich een aanbouw uit de 19de eeuw. We merken op dat op één uitzondering na alle bijgebouwen verdwenen zijn. Het stratenpatroon ken nu ook zijn huidige verloop met de toevoeging van het driehoekig pleintje gekend als 'Den Dries' net ten noorden van het studiegebied.

4.2.4 VANDERMAELENKAART (CA. 1846-1854)

Figuur 28: Aanduiding van het studiegebied op de Vandermaelenkaart (Geopunt 2018)

Op de Vandermaelenkaart (figuur 28) valt het Hof d'Intere wederom meteen op. Het is op deze kaart genoteerd als 'chateau'. We zien dat het beeld met de aanbouw en het resterende bijgebouw hetzelfde gebleven is. Net ten westen van het studiegebied is het dorp Wechelderzande aangeduid. Op de kaart is ook de parochiekerk, nog steeds met kerkhof rondom aangegeven. 'Den Dries', de driehoek net ten noorden van het studiegebied, is hier ook duidelijk zichtbaar. De kasteelgracht aan de huidige Borgstraat is hier aangeduid met het toponiem 'Borgt Driesen'. Dit duidt er vermoedelijk op dat zich hier in deze periode weideland bevond. Het kleine bos ten noorden van het kasteel is ook nog steeds weergegeven.

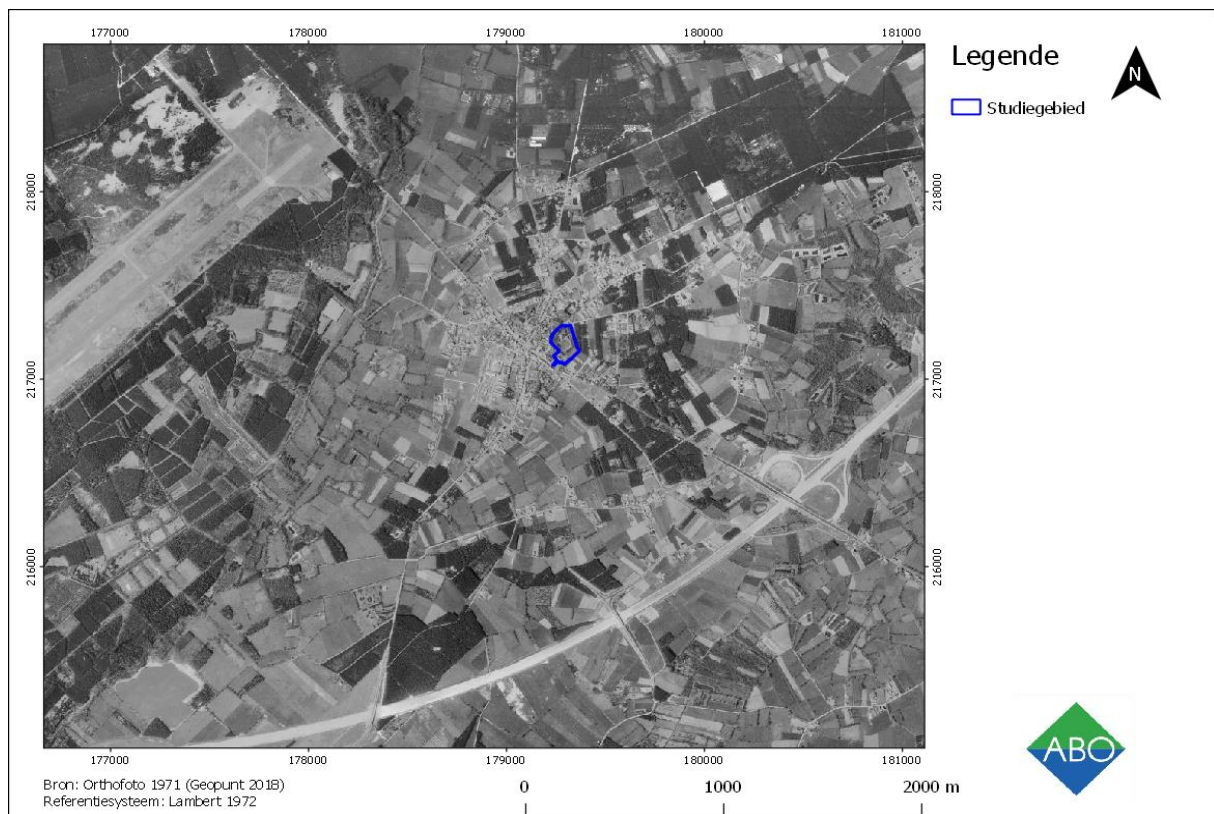

Een blik op de ruimere omgeving rond het studiegebied (figuur 29) leert dat zich in deze periode ten westen en ten oosten van het studiegebied ook nog steeds bos bevindt. Iets verder ten westen en ten noorden van het studiegebied bevindt zich nog steeds een heidelandschap. Er zijn ook diverse toponiemen te vinden binnen dit landschap die hierop duiden 'Vorsseleer Heyde', Molen Heyde, Hey Hoef (Heidehoeve), Brant Heyde,... Aan de westelijke zijde van het studiegebied zien we ook de Loopeynde beek (de huidige Laakbeek) lopen. Aan de oostelijke zijde loopt de Visbeek, dit stuk is nu gekend als de Bosgracht.

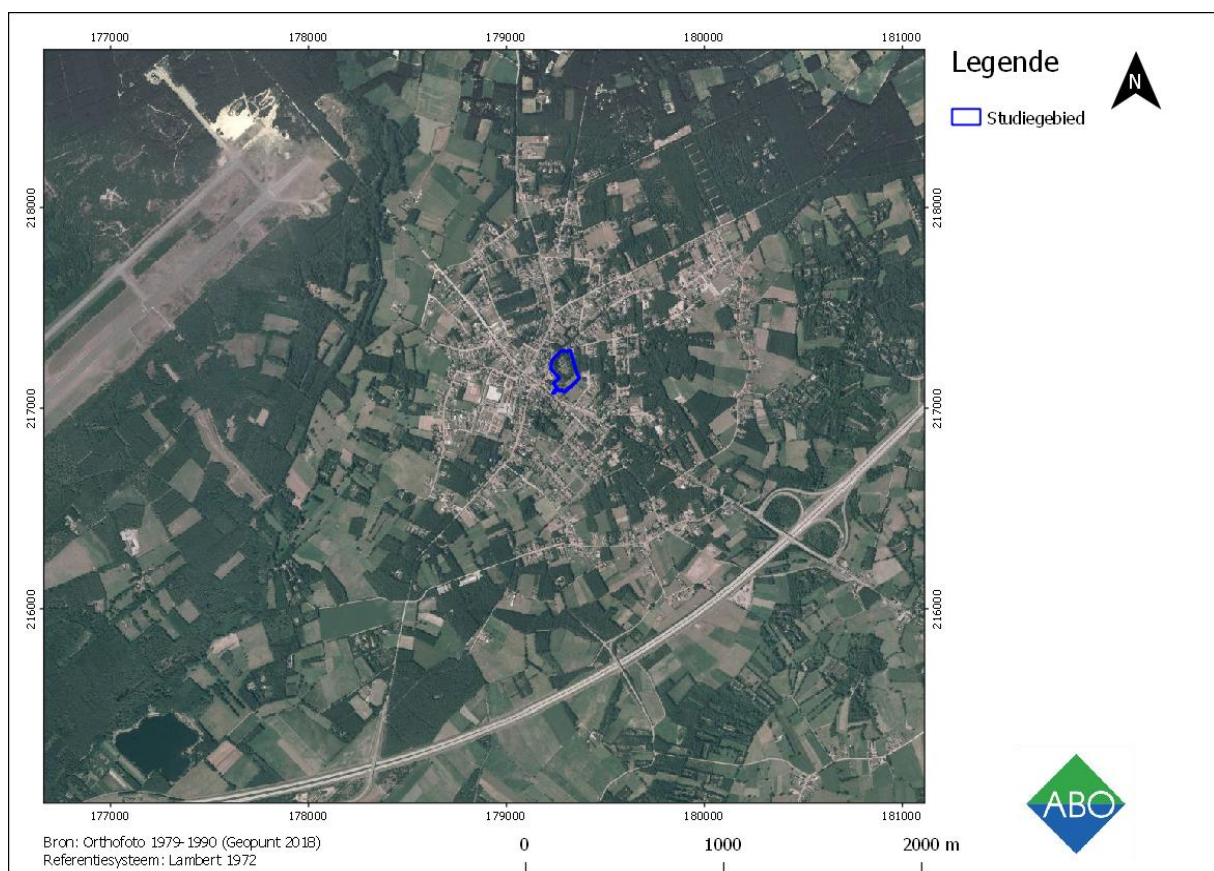
4.3 RECENTE LANDSCHAPSVERANDERINGEN

De laatste decennia is het landschap rondom Wechelderzande grondig veranderd. De bosgedeeltes zijn meer verspreid en omvatten ook kleinere percelen. Op de luchtfoto uit 1971 zien we ten zuiden van het studiegebied reeds de autostrade E34 lopen. Ten westen van het studiegebied is in het vroegere heidelandschap een vliegveld aangelegd. Het gaat hier om het vliegveld van Oostmalle dat in 1955 werd aangelegd als reserve NAVO-vliegveld. Het vliegveld wordt nu voornamelijk recreatief gebruikt door een lokale vliegclub.

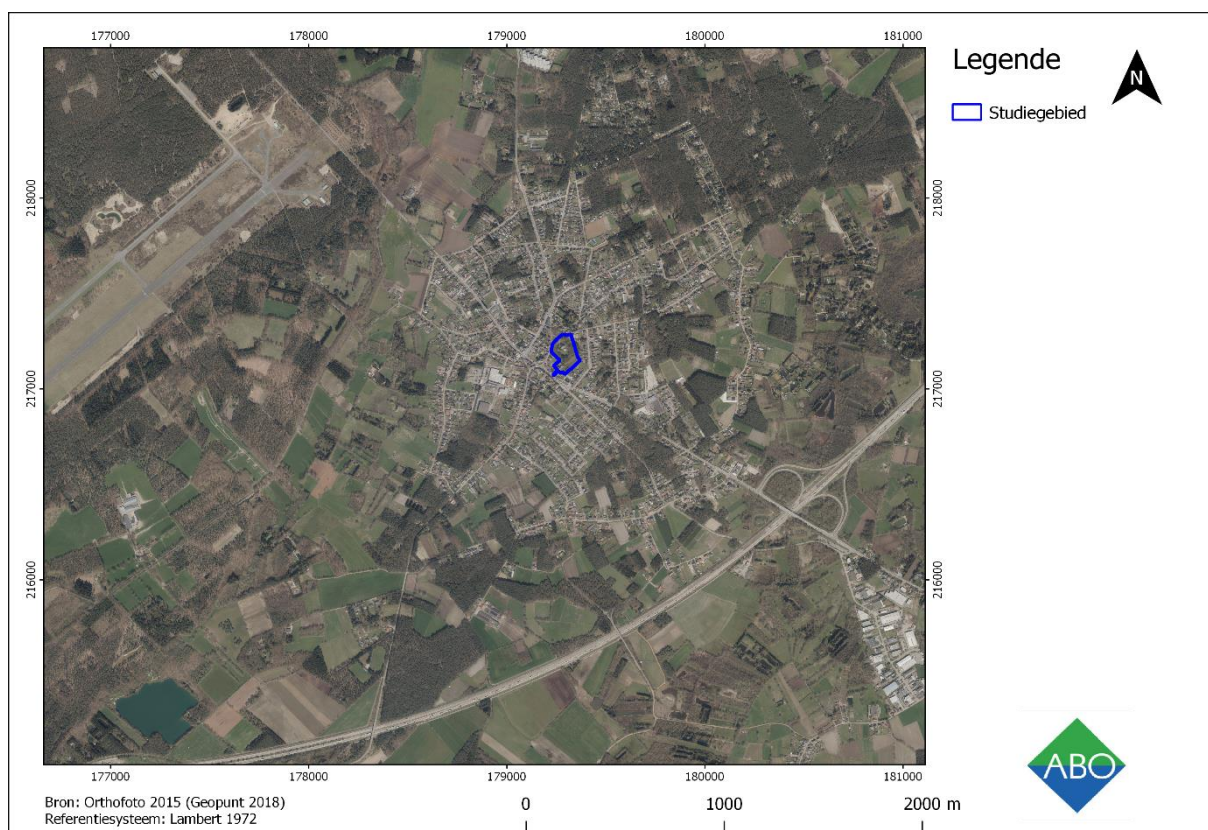
Op de luchtfoto's uit 1971, 1990 en 2015 (Figuren 30, 31 en 32) is ook te zien hoe het dorp steeds meer uitbreidt, vooral in de richting van de E34. De heidegebieden zijn sterk gedaald in oppervlakte, hier en daar is nog een natuurgebied te vinden waarin o.a. het heidelandschap bewaard is gebleven. In de omgeving van het studiegebied zijn dit de natuurgebieden 'Kindernouw' en 'Den Haert' (Poederlee).

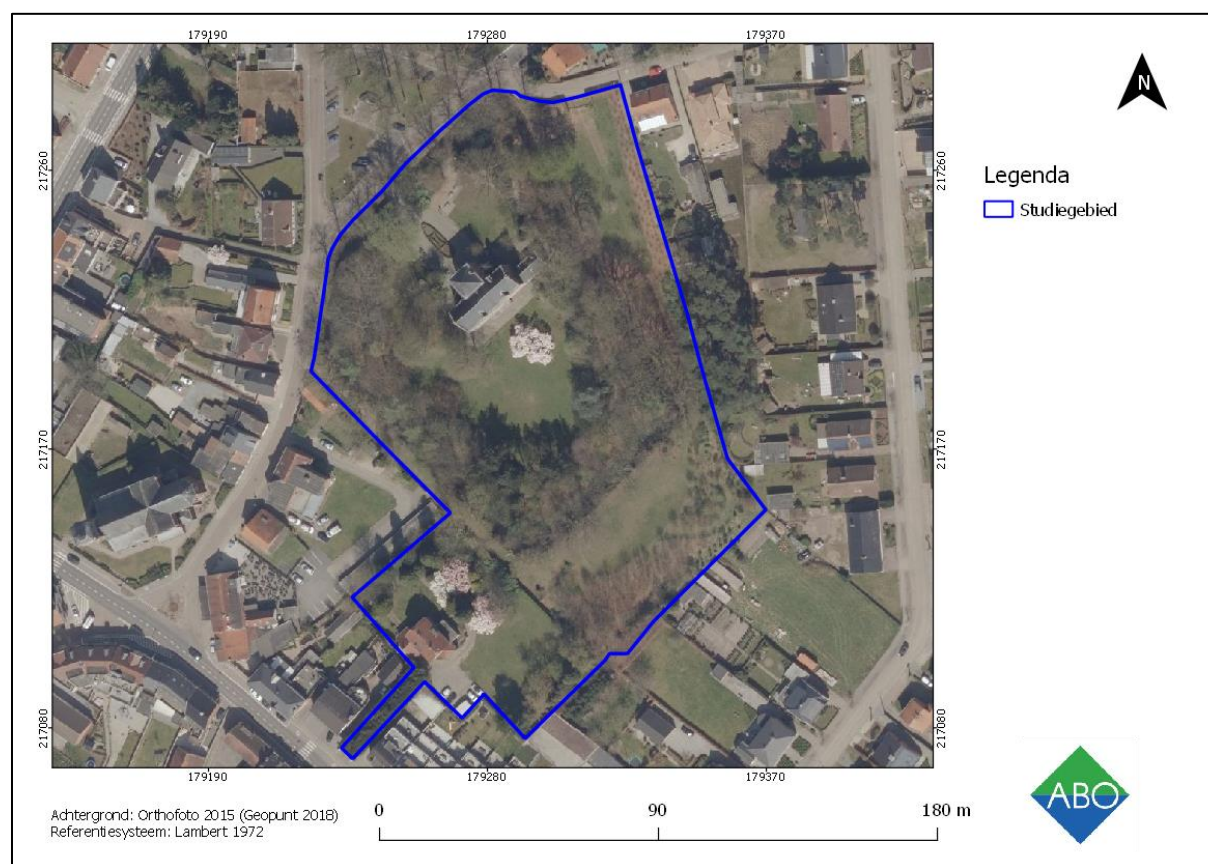
Figuur 30: Orthofoto 1971 (kleinschalig, zomeropnamen) met aanduiding van het studiegebied (Geopunt 2018)

Figuur 31: Orthofoto 1979-1990 (kleinschalig, zomeropnamen) met aanduiding van het studiegebied (Geopunt 2018)

Figuur 32: Orthofoto 2015 (middenschaling, winteropnamen) met aanduiding van het studiegebied (Geopunt 2018)

Figuur 33: Orthofoto 2015 met weergave van het studiegebied (blauw)

De situatie binnen het studiegebied bleef grotendeels onveranderd sinds de 19de eeuw (figuur 33). Wel werd in de jaren '50 van de vorige eeuw de kasteelgracht heraangelegd, vermoedelijk omdat deze voor een groot deel was dichtgeslibd. Het bijgebouw aan de noordelijke zijde van het kasteel is momenteel verdwenen. De luchtfoto uit 1971 is helaas niet scherp genoeg om te bepalen of dit bijgebouw toen ook al verdwenen was. Op een oude (helaas ongedateerde) foto (figuur 34) komt het bijgebouw in elk geval niet meer voor. De foto is in zwart-wit, wat een datering ten laatste eind jaren 1970 doet vermoeden (kleurenfoto's waren voor particulieren beschikbaar vanaf 1960).

Figuur 34: Oude foto van het Hof d'Intere (Erfgoodbank Noorderkempen)

Een plaatsbezoek aan het kasteel wees uit dat de huidige uitzicht van het kasteel niet veel verschilt van deze foto. Het betonnen hek langs de kasteelgracht aan de Pastorijstraat is nog steeds aanwezig en ook de brug en de kasseien liggen er nog steeds. Enkel in het perkje voor het kasteel staat nu een standbeeld (figuur 35). Figuur 36 toont een oude foto van de achterkant van het kasteel met de toenmalige pastoor. Deze foto is in elk geval te dateren voor 1964, gezien na deze datum het kasteel niet meer in gebruik was als pastorie. Figuur 37 toont aan dat ook hier sindsdien weinig veranderd is.

Figuur 35: Het huidige uitzicht van het kasteel (foto: Tine Van den haute)

Figuur 36: Foto (voor 1964) van de achterkant van het kasteel (Erfgoedbank Noorderkempen)

Figuur 37: Het huidige achteraanzicht van het kasteel (foto: Tine Van den haute)

5 CONTROLEBORINGEN

5.1 WERKWIJZE EN STRATEGIE

Voor het bepalen van de onderzoeksmethode is er eerst op basis van de bureaustudie gekeken naar de topografische gegevens, de bodemkundige opbouw en de ligging op basis van oude en nieuwe kadasterkaarten. Hierdoor werd er geopteerd voor het uitvoeren van extra onderzoek door middel van controleboringen.

5.1.1 WERKWIJZE

5.1.1.1 *CONTROLEBORINGEN*

De Code van Goede Praktijk stelt in verband met controleboringen hetgeen volgt. Indien onvoldoende bronnen beschikbaar zijn of deze bronnen onvoldoende informatie opleveren, wordt een visuele terreininspectie uitgevoerd, zowel met het oog op het bepalen van de verdere onderzoeksstrategie als voor het registreren van relevante archeologische en landschappelijke indicatoren en voor een visuele inspectie van aanwezige, al dan niet historische, bebouwing. In het kader van het terreinbezoek kunnen een of meerdere controleboringen uitgevoerd worden om:

1° de dikte van de bouwvoor te bepalen;

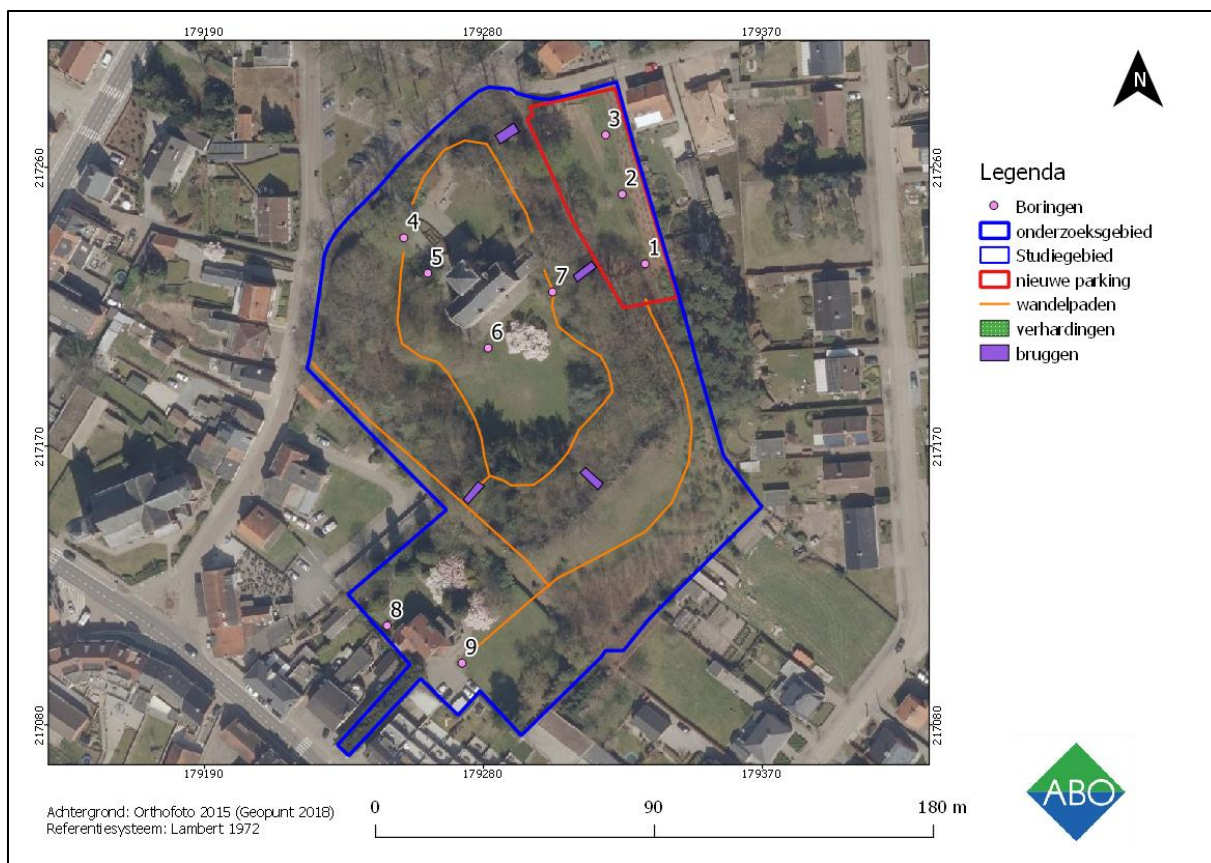
2° de diepte te bepalen tot waar verstoringen gaan die op basis van het bureauonderzoek verwacht worden.

Deze controleboringen vervangen een eventueel noodzakelijk landschappelijk bodeonderzoek niet. Het boorprofiel wordt open gelegd en tegen een egale en neutrale ondergrond gefotografeerd, met aanduiding van boven- en onderzijde (cf. CGP, hst. 7.2)

Op basis van deze controleboringen kunnen dan uitspraken worden gedaan over de dikte van de bouwvoor, eventuele verstoring en het mogelijke archeologische potentieel binnen de zone waar de controleboringen werden uitgevoerd.

Gezien de aard van de geplande werken en het historisch belang van de site leek het plaatsen van een aantal controleboringen om de bodemopbouw na te gaan opportuun. De bedoeling was om via deze controleboringen na te gaan tot waar en hoe diep de historische kasteelgracht aanwezig was in het landschap. Ook was het de bedoeling om voor de verschillende zones na te gaan tot hoe diep de bouwvoor reikt. De geplande werken gaan immers niet zo diep en het zou dus kunnen dat deze in bepaalde zones enkel de teelaarde zouden raken. Indien dit het geval is zouden deze zones kunnen vrijgegeven worden.

Figuur 38 geeft de inplanting van de controleboringen binnen het studiegebied weer. Figuur 39 geeft in een tabel de coördinaten voor de verschillende boringen weer.

Figuur 38: de inplanting van de controleboringen binnen het studiegebied

Nummer boring	Coördinaten (X/Y)
1	179332,1553/217228,8680
2	179324,7720/217251,3538
3	179319,4022/217270,4835
4	179254,2941/217237,2582
5	179262,0131/217225,8475
6	179281,4784/217201,6837
7	179302,2862/217219,8066
8	179248,9244/217112,0762
9	179273,0882/217099,9942

Figuur 39: Tabel met de coördinaten van de controleboringen

5.2 BESCHRIJVING EN MOTIVERING VAN DE METHODEN, TECHNIEKEN EN CRITERIA

Op 23 januari 2018 werden door junior archeoloog Tine Van den haute 9 controleboringen uitgevoerd door middel van een Edelman-handboor (boring 1 tot en met 9).

5.2.1 BORING 1

Figuur 40: Boring 1

0 – 0,50m H1 : zwartbruin, homogeen, droog.

-0,50 – 1,20 H2: donkerbruin, droog, homogeen, inclusies van organisch materiaal.

5.2.2 BORING 2

Figuur 41: Boring 2

0 – 35: bruinzwart, droog, homogeen, houtskool 1.

-35 – 95: bruin, droog, homogeen, organisch materiaal.

-95 – 1,20: lichtbruin/geel, homogeen, C-horizont.

5.2.3 BORING 3

Figuur 42: Boring 3

0 – 40: bruinzwart, droog, homogeen.

-40 – 80: donkerbruin, droog, homogeen.

-80 – 100: bruin, droog, inclusies van witte spikkels (uitloging?).

-100 – 120: lichtbruin/geel, droog, homogeen, C-horizont.

5.2.4 BORING 4

Figuur 43: Boring 4

0 – 40: bruin, droog, inclusies van een matige hoeveelheid baksteen.

-40 – 80: lichtbruin, droog, inclusies van veel baksteen en weinig leisteen.

-80 – 100: bruin, droog, weinig baksteen.

-100 – 120: lichtbruin/geel, droog, C-horizont

5.2.5 BORING 5

Figuur 44: Boring 5

- 0 -40: zwartbruin, droog, homogeen.
- 40 – 60: bruin, droog, homogeen, matige hoeveelheid baksteen en weinig leisteen.
- 60 – 80: bruin, droog, homogeen.
- 80 – 90: bruin, droog, homogeen.
- 90 – 100: bruin/geel, droog, homogeen.
- 100 – 120: geel, droog, C-horizont.

5.2.6 BORING 6

Figuur 45: Boring 6

0 – 55: zwartbruin, droog, homogeen.

-55 – 90: donkerbruin, droog, homogeen, inclusies van gele spikkels (mortel?) en een weinig houtskool en baksteen.

-90 – 105: donkerbruin, droog, homogeen.

-105 – 120: geel, droog, matig ijzerhoudend (oranje spikkels), C-horizont.

5.2.7 BORING 7

Figuur 46: Boring 7

0 – 70: donkerbruin, droog, homogeen.

-70 – 90: donkerbruin, droog, een matige hoeveelheid baksteen, lichtgele tot witte spikkels (mortel?).

-90 – 100: lichtbruin, droog, homogeen.

-100 – 120: geel, droog, veel ijzerhoudend (oranje vlekken), C-horizont.

5.2.8 BORING 8

Figuur 47: Boring 8

0 – 100: donkerbruin, droog, homogeen.

-100 – 120: donkerbruin, droog, gele spikkels (aanzet tot moederbodem?).

5.2.9 BORING 9

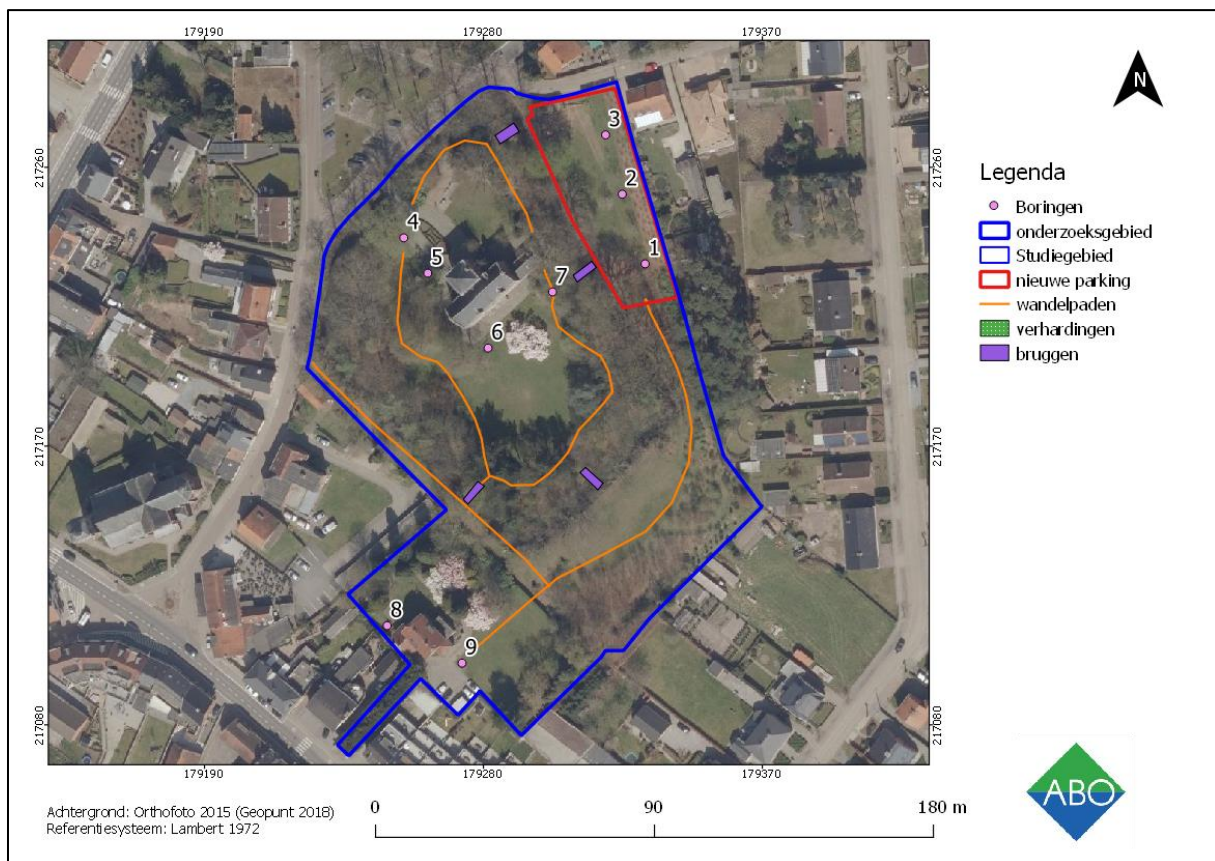
Figuur 48: Boring 9

0 – 90: donkerbruin, droog, homogeen.

-90 – 105: donkerbruin, droog, matig ijzerhoudend (oranje spikkels).

-105 – 120: Lichtbruin/geel, matig ijzerhoudend (oranje spikkels).

5.3 CONCLUSIES CONTROLEBORINGEN

Figuur 49: De inplanting van de controleboringen binnen het studiegebied

Op basis van de controleboringen kunnen een aantal conclusies getrokken worden betreffende de dikte van de teelaarde, eventuele verstoringen en het mogelijke archeologisch potentieel binnen de zone waar de controleboringen werden uitgevoerd. Bodemkundig bevestigen deze boringen wat ook werd besproken bij de bodemkundige situering (cf. 3.2). Er werden wel geen aanwijzingen voor een podzol-bodem aangetroffen.

Boringen 1, 2 en 3 werden uitgevoerd in de zone van de huidige boomgaard. Op dit terrein zal een nieuwe parking worden aangelegd waarvoor de bodemingreep tot -60cm-mv zal gaan. Bij boring 1 werd vermoedelijk het oude tracé van de kasteelgracht aangeboord. In de boring werd organisch materiaal aangetroffen dat hierop duidt. De kasteelgracht zal dus oorspronkelijk breder zijn aangelegd dan de huidige die een breedte van ca. 1m heeft. Ook de historische kaarten duiden hierop. Op deze kaarten staan weliswaar geen afmetingen maar de kasteelgracht is wel telkens prominent en groot getekend, wat er ook op kan duiden dat deze vroeger aanzienlijk breder was.

Bij boringen 2 en 3 werd de kasteelgracht ofwel niet aangeboord ofwel werd in de rand geboord. Vermoedelijk maakte het tracé een bocht in noordwestelijke richting waardoor bij deze boringen de gracht gemist of slechts aan de rand aangeboord werd. Bij deze boringen werd de moederbodem op respectievelijk -95cm en -100cm diepte aangetroffen. Een duidelijke B-horizont werd niet aangetroffen.

Boring 4 werd uitgevoerd aan de voorzijde van het kasteel op het tracé van het binnenste wandelpad. Hier werd een grote hoeveelheid baksteengruis aangetroffen tussen 40cm en 80cm diepte. Op de Ferrariskaart zien we dat op deze plaats een bijgebouw is aangegeven. Op latere kaarten is dit bijgebouw verdwenen. Het kan zijn dat hier de locatie van het vroegere bijgebouw is aangeboord. De

kans is echter groter dat de boring zich in het tracé van de oude, bredere kasteelgracht bevindt. Het puin van het bijgebouw zou dan in de kasteelgracht gedumpt zijn.

Boring 5 werd uitgevoerd net naast de kasseiverharding aan de voorzijde van het kasteel in het grasveld aan de westelijke zijde. Hier werd tussen de 40cm en 60cm diepte een matige hoeveelheid baksteen aangetroffen. Op basis van de Ferrariskaart is het zeker mogelijk dat het bijgebouw tot hier doorliep.

Boring 6 werd uitgevoerd aan de achterzijde van het kasteel, aan de westelijke zijde, zo dicht mogelijk bij de bestaande kasseiverhardingen. Deze boring bevatte tussen -55 en -90cm een weinig baksteen en houtskool en ook enkele gele spikkels (mortel?). Ook hier zijn dus antropogene sporen te vinden.

Boring 7 werd aangelegd aan de oostelijke zijde van de achterkant van het kasteel op het binnenste wandelpad. Deze boring leverde tussen -70 en -90 inclusies van een matige hoeveelheid baksteen en houtskool op, met in dezelfde laag ook gele spikkels (mortel?).

Boringen 8 en 9 werden aan weerskanten van de bestaande Pastorijwoning aangelegd. Beide boringen leverden geen antropogene inclusies op. De laag teelaarde was hier respectievelijk 100cm en 90cm dik.

Op basis van deze controleboringen kan gesteld worden dat de locatie van boring 1 zeer interessant is om de opbouw van de oude kasteelgracht te achterhalen. Ter hoogte van boringen 4 en 5 kan meer informatie ingewonnen worden over het oude bijgebouw, aangeduid op de Ferrariskaart. Ter hoogte van boringen 6 en 7 werden ook antropogene sporen aangetroffen in de boringen. Ook tussen deze twee boringen kan verder onderzoek interessante inzichten opleveren, voornamelijk over het kasteelerf (de huidige achterkant was vroeger de voorzijde).

De locatie van de huidige pastoriwoning kan worden vrijgegeven gezien de dikte van het maaiveld. De werken zouden hier tot -40cm-mv gaan, terwijl de laag teelaarde zeker 90cm dik is.

6 BESLUIT

6.1 INTERPRETATIE EN DATERING

Op basis van landschappelijke en archeologisch/historische gegevens kan een inschatting gemaakt worden van de aard en ouderdom van eventuele archeologische vindplaatsen ter hoogte van het studiegebied.

Het onderzoeksgebied is gelegen in het centrum van Wechelderzande, een deelgemeente van Lille in de Antwerpse Kempen. De vroegste vermelding van het dorp dateert uit de 12de eeuw.

Het studiegebied is iets hoger gelegen in het landschap, op de uitloper van een rug die zich enkele kilometers ten noorden van het studiegebied bevindt. Net ten zuiden van het studiegebied zien we dat het landschap terug daalt. Het onderzoeksgebied maakt natuurkundig deel uit van de Visbeekvallei, een zone met naaldbos, moerasbos en heidelandschappen.

Bodemkundig is een deel het onderzoeksgebied geklasseerd als een **OB**, een bebouwde zone. De andere delen vallen echter onder de types **Zbm** en **Zcm**, beide zijn zandgronden met indicaties voor menselijke activiteit in de landbouw- en veeteelt. Bij de plaggenbodem (**Zcm**) is dit te dateren vanaf de vroege tot de volle middeleeuwen (cf. 3.2.1).

Het onderzoeksgebied zelf omvat voor het grootste gedeelte het 'Hof d'Intere' met het park rondom. Het gaat hier om een kasteel (in feite een landhuis, cf. 4.1.1.1) met kasteelgracht dat opgericht werd in 1649. Het hof is beschermd als monument en heeft ook een melding in de Centrale Archeologische Inventaris. Er is hier nog geen archeologisch onderzoek gebeurd. De melding handelt over een historische kaartenstudie. In de omgeving is enkel historisch onderzoek gebeurd op de site 'Het Beulk'. Hier werden bewoningssporen uit de middeleeuwen aangetroffen (cf. 4.1.4) Het gedeelte buiten de kasteelgracht staat vanaf de 18de eeuw aangeduid als landbouwgebied (huidige boomgaard) en moestuin (huidige pastorie) (cf. 4.2.2).

Het landschap rondom het onderzoeksgebied (dorp Wechelderzande en omgeving) bleef volgens een cartografische studie sinds de 18de eeuw grotendeels ongewijzigd. Het betreft hier dan een landschap dat vooral bestaat uit heideland, moerasbos en een weinig naaldbos. De laatste decennia is de omgeving wel veranderd. De autostrade E34 is aangelegd ten zuidoosten van het studiegebied en ten westen van het studiegebied is in de jaren '50 van de vorige eeuw een vliegveld gekomen. Het aandeel heide- en boslandschap is intussen ook sterk geslonken. De bewoning in het dorp heeft zich ook uitgebreid, vooral in de richting van de E34.

Het studiegebied zelf bleef grotendeels ongewijzigd in recente periodes. Wel zijn de meeste bijgebouwen (te zien op de Ferrariskaart) verdwenen in de 19de eeuw. In de 20ste eeuw verdwijnt ook het laatste bijgebouw. Het kasteel zelf werd in de 19de eeuw gerenoveerd. Er werd een aanbouw aan het kasteel gemaakt aan de oostelijke zijde en er werden getrapte toppen toegevoegd aan de zijgevels. Momenteel is het kasteel in gebruik als uitleenpost van de bibliotheek en gemeentelijk centrum.

6.2 INSCHATTING POTENTIEEL TOT KENNISVERMEERDERING

De ingrepen die zullen gebeuren bestaan uit het afbreken en opnieuw aanleggen van de bestaande kasseiverhardingen rond het kasteel en de huidige pastorie. Deze werken zullen een impact hebben tot -60cm diep nabij het kasteel en -40cm-mv diep nabij de huidige pastorie. Op de plaats van de huidige boomgaard zal een nieuwe parking aangelegd worden. De verharding die hiervoor aangelegd zal worden gaat tot -40cm-mv diep reiken. Verder zullen er ook bruggen aangelegd worden op een aantal plaatsen over de kasteelgracht. Plaatselijk zullen hier bruggenhoofden voor aangelegd worden die tot -1,20m-mv reiken. Gezien de recente verstoring (heraanleg van de kasteelgracht rond ca. 1950) en de zeer beperkte oppervlakte van deze ingreep (ca. 3m²) kunnen deze uitgesloten worden voor verder onderzoek. Een plaatsbezoek wees uit dat de wandelpaden momenteel onverhard zijn, deze zullen verhard worden met porfiersplit. Deze ingreep zal tot -40cm diep reiken.

Op basis van controleboringen, uitgevoerd op 23 januari 2018 kan de zone rondom de huidige pastoriwoning worden vrijgegeven. Boringen op deze locatie wezen uit dat de bouwvoor minimaal 90cm dik is terwijl de geplande werken tot -40cm diep gaan (cf. deel 2, hst. 2.2).

Gezien de historiek van het kasteel en omliggende park heeft het terrein natuurlijk een hoog potentieel op archeologische resten. In de eerste plaats worden er natuurlijk vondsten verwacht uit de post-middeleeuwen, gezien de ouderdom van het kasteel. Er is natuurlijk ook steeds kans op vondsten uit oudere periodes. Gezien de CAI-melding van bewoning uit de middeleeuwen en de ouderdom van het dorp Wechelderzande is die kans zeker reëel. Het studiegebied zou dus zeker een bijdrage kunnen leveren tot de vermeerdering van het archeologisch kennispotentieel.

Boringen langs de voor- en achterzijde van het kasteel leverden een aantal antropogene sporen op (vnl. baksteengruis en houtskool). Voornamelijk aan de voorzijde van het kasteel werd een grote

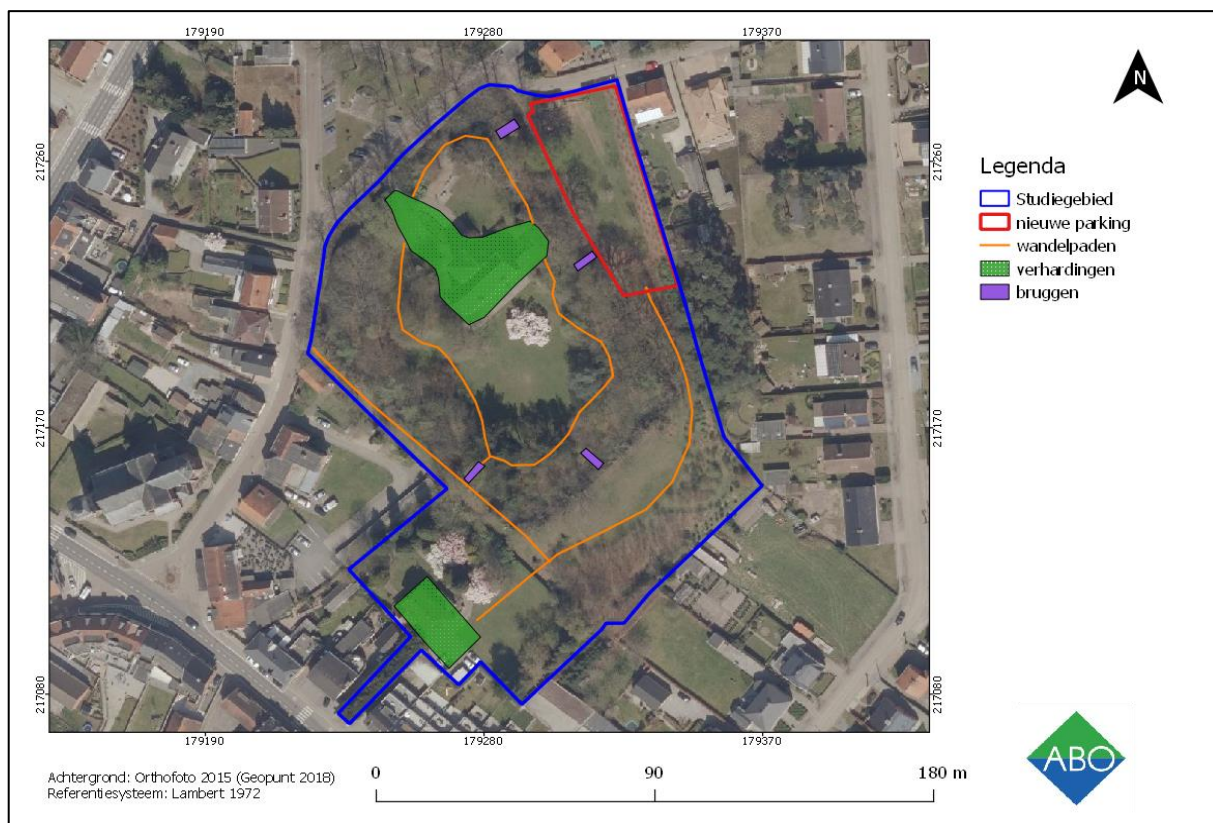
hoeveelheid baksteengruis aangetroffen. Op de Ferrariskaart is op deze locatie een bijgebouw ingetekend (cf. 4.2.2). Het aangetroffen baksteengruis zou hiernaar kunnen verwijzen.

Boringen ter hoogte van de huidige pastorijswoning toonden aan dat hier een bouwvoor van minimaal 90cm dikte aanwezig is (cf. deel 2, hst. 2.2). Gezien de geplande werken hier slechts tot -40cm diepte zouden reiken kan deze zone vrijgegeven worden.

Op basis van het bovenstaande wordt een prospectie met ingreep in de bodem aanbevolen.

6.3 SAMENVATTING

- 1) Uit het historisch, landschappelijk en archeologisch onderzoek (cf. hst. 3 en 4) blijkt dat het terrein iets hoger gelegen is in het landschap. Het bevindt zich aan de voet van een rug die zich ten noorden van het studiegebied bevindt. De antropogene zandgrond waaruit het studiegebied bestaat duidt op landbouw- en veeteeltactiviteiten. Voor de plaggenbodems is dit te dateren vanaf de vroege tot volle middeleeuwen (cf. 3.2.1). Het onderzoeksgebied is sinds de 18de eeuw voor het grootste gedeelte onverstoord gebleven. De bijgebouwen bij het kasteel werden afgebroken en in de 19de eeuw kwam er een aanbouw aan de oostelijke zijde van het kasteel. In 1939 werd in het zuidoosten van het onderzoeksgebied de huidige pastorie gebouwd. De kasseiverhardingen rondom het kasteel en de pastorie zijn er vermoedelijk gekomen in de 20ste eeuw.
- 2) Het grootste gedeelte van het studiegebied betreft het parklandschap rond het kasteel. Cartografisch onderzoek wijst uit dat dit voor het grootste gedeelte onverstoord is gebleven. De geplande werken voorzien in de aanleg van verharde wandelpaden (ingreep tot -40cm-mv, 4 bruggen voor een betere toegang tot het park (voor het bruggenhoofd een ingreep van -1.20m-mv), de heraanleg van de bestaande verhardingen rondom de pastorie en het kasteel (respectievelijk -40cm-mv en -60cm-mv). Gezien de beperkte omvang van de bodemingreep voor de bruggenhoofden (ca. 3m²) kunnen deze uitgesloten worden voor verder onderzoek. Ook de zone rond de huidige pastorie kan uitgesloten worden voor verder onderzoek, gezien controleboringen op deze locatie een bouwvoor van minimaal 90cm dikte aantonen terwijl de bodemingreep slechts tot -40cm-mv zal reiken. Tot slot zal er in de zone van de huidige boomgaard ook een nieuwe parking gecreëerd worden. Hiervoor zal de ingreep tot -60cm-mv reiken.

Figuur 50: illustratie van de toekomstige werken

- 3) Het archeologisch potentieel is hoog op basis van een landschappelijk, archeologische en cartografische analyse. In de omgeving werden bij archeologisch onderzoek al eerder bewoningsporen uit de middeleeuwen blootgelegd. De kans om ook hier sporen uit de middeleeuwen (of eerder) aan te treffen is dus zeker niet onbestaande, ook al gezien de ouderdom van het dorp Wechelderzande. Uiteraard is er ook de historische site zelf. Omdat er sprake is van een gebouw uit de post-middeleeuwen is de kans op vondsten uit deze periode dan ook zeer hoog. Het studiegebied zou dus zeker een bijdrage kunnen leveren tot de vermeerdering van het archeologisch kennispotentieel.

Op basis van het bovenstaande wordt dan ook **verder archeologisch onderzoek** geadviseerd in **uitgesteld traject**.

7 KWALITEITSCONTROLE EN ONDERTEKENING

Naam	Functie	Handtekening	Datum
Patrick Hambach	Director		18/12/2017
Toon Moeskops	Business Unit Manager		18/12/2017
Jan Coenaerts	Archeoloog/ Kwaliteitsverantwoordelijke		18/12/2017
Anouk Van der Kelen	Archeoloog/ Kwaliteitsverantwoordelijke		18/12/2017

8 BIBLIOGRAFIE

8.1 LITERAIRE BRONNEN

Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Landhuis Hof d' Intere [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/47488> (geraadpleegd op 25 januari 2018).

Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Wechelderzande [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/121675> (geraadpleegd op 25 januari 2018).

Bogemans F., Baeteman C., 2006: Kaartblad 2-8: Toelichtingen bij de Quartairgeologische kaart van België – Vlaams gewest. Ministerie van de Vlaamse gemeenschap, afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie, Brussel. Centrale Archeologische Inventaris: CAI 2017.

Dillen R., en Van Olmen J. 2007: Wechelderzande Vroeger en nu – Pastorijstraat –Venderstraat, Heemkundige Kring “Norbert de Vrijter”, Jaarboek 2007 XXV, p 102-103.

Dillen R., en Van Olmen J. 2007: Wechelderzande Vroeger en nu – Pastorijstraat –bezembinder, Heemkundige Kring “Norbert de Vrijter”, Jaarboek 2007 XXV, p 112-113.

DOV Vlaanderen Bodemverkenner 2016: Topografische kaarten [online], <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage> (geraadpleegd op 26/01/2018).

Geopunt Vlaanderen 2017: Basiskaarten (Luchtfoto 2015, Stratenplan) [Online], <http://www.geopunt.be/kaart> (geraadpleegd op 26/01/2018).

Geopunt Vlaanderen 2017: Historische kaarten (Ferraris, Atlas van Buurtwegen, Vandermaelen, Popp) [Online], <http://www.geopunt.be/kaart> (geraadpleegd op 26/01/2018)

Geopunt Vlaanderen 2017: Bodem kaarten (Bodemtypes, Bodemgebruik, Bodemerosie, WRB Soil Units, Tertiaire formaties, Quartaire formaties) [Online], <http://www.geopunt.be/kaart> (geraadpleegd op 26/01/2018)

Inventaris Bouwkundig Erfgoed: IBE 2017.

Jacobs P., S. Louwye en T. Polfliet 2002 Toelichting bij de Quartair geologische kaart. Kaartblad 15 Antwerpen. Gent.

Nationaal Geografisch Instituut (NGI): Topografische kaart (1:10.000), [Online], www.ngi.be (geraadpleegd op 20 december 2017).

Van Den Branden W., 1984. De teloorgang van de nobele familie Proost te Wechelderzande. *Heemkundige kring Norbert De Vrijter contactblad nr. 7*, pp. 1-6.

Van Olmen J., 1978. *Geschiedenis van ‘Hof d’Intere’: Kasteel Wechelderzande*.

Van Olmen J., 1993. De familie Proost, een invloedrijk geslacht uit de 17de eeuw. *Heemkundige kring Norbert De Vrijter Jaarboek 1993*, pp. 78-98. s.l: s.n.

Van Ranst E & Sys C., 2000, *Eenduidige legende voor de digitale bodemkaarten van Vlaanderen (Schaal 1:20 000)*, Laboratorium voor bodemkunde, Universiteit Gent, Gent.